

اوترا آسیانینک

تاریخی

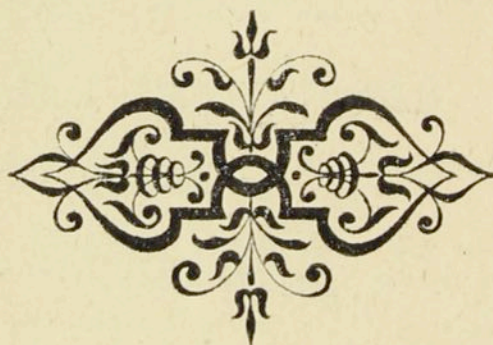
اوترا آسیانینک

تاریخی

اوترا آسیانینک
تاریخی

کاشغر شهریده سویدیش مییشیون نینک
باسمه خانه سیدا باسیلدی

۱۹۳۶

اوترا آسیادینک تاریخی

اوترا آسیاداکی ترک لارنینک تاریخی بش دؤر کا بولانادور :

بیرنجی دؤر اصل چین نینک تاریخیداکی ترک لار باره سیدین اولقی

تا تعین خیرلاردین تارتیب تاریخ میلادی نینک تخمیناً ۵۵۰نجی غچه بولور اول وقت توکوی یعنی ترک لار اولاً معلوم ایکان (زنداوستا دیکان کتابدا توران ناملیق بر خلق باره سیدین يتولکان ایکان اما بو خلق ترک لار مو ویا ایها سمو تمام تعین ایماس)

ایکنجی دؤر ترک لار تاریخیدا معلوم بولغاندین تارتیب تا ۱۲۰۰

بیان ۱۳۰۰ یل لارنینک آراقیدا بولغان مغول لارنینک هجوم لاریغچه حریت و مدنیت اوچون ترقی قیلیش نینک بر زمانی دور .

اوچونجی دؤر مذکور وقت دین یعنی چنگیز خان نینک جنک لاری بیان

باشلانغان خلق لارنینک چونک مهاجرت لاری دین تارتیب ۱۶۰۰ بیان ۱۷۰۰ یل لارنینک آراقیدا بولغان روسیه نینک هجومی بیان تمام بولور .

تورکونجی دؤر مذکور وقت دین تارتیب ۱۹۱۷نجی یلدا بولغان

روسیه نینک انقلابیغچه بولادور .

دشمنجی دؤر روسیه نینک اوترا آسیادا ۱۹۱۷ دین تارتیب بو

وقتغچه و شینکچانکدا - ۱۹۳۳ دین تارتیب بو وقتغچه بولادور .

بیرنگی دور

(قدیم زماندین تارتیب تخمیناً ۵۰۰ هجری یلغیچہ بولور)

اصل چین نینک همەدین کهنه تاریخ کتاب لاریدا چین نینک شمال طرفیده ساکن بولغان (هون یو یا که شیونک نو) دیکان بر طائفه باره سیدین پوتولکان ایکان علم دارلار مذکور طائفه ترک جنسلیق هون ایکان دیب خیال قیسورلار لیکن شونی تمام توختا تالماب دور. هر قایداغ بولسه تعین ایکان که ۵۰۰ - ۶۰۰ ونجی یل لار نینک آرا یقیدا نوکوی دیکان ترک جنسلیق بر کوچلوق خلق بار ایردی کینکی ترک خلق لار نینک اتا بابالاری بولوب مذکور هون یو دیکان طائفه نی اوز اتا بابالاری سانادیلار.

هون یو یا که هوندلار تخمیناً بر یوز یل تاریخ میلادین ایلکاری مغولستان بیلان چیلی، شانشی و اوردوس یورتیدا ساکن ایردی لار. اولار پاته چی خلق بولوب آط بیلان اوی و قوی مال لاری نهایت تولا ایردی دیب مذکور وقتدا کی بر خاقانی تاریخ تصنیف فیلغوجی پتوب دور. اولار اولوغ مدنیت تایمهای خط پتوشدین بی خبر بولوب اولار نینک فقط بر طبیعتلیک دینی بولسه هم مملکت اساسی بیلان قانونلاری محکم ایردی. اولار نینک طعامی تولاراق گوشت بیلان سوت و ایکن لاری تره بیلان کیکیزدین ایردی. آط مینشیکا چاپسان و چله کمان اتیشه کامل ایردی لار. ۳۰۰ یل تاریخ میلادین ایلکاری اولار نینک مملکتی شمالی خاقانستاندین باشلاب مغولستان دین اوتوب سونکاریه غچه یتکان ایکان. هیمنی دیکان پادشاه نینک سلطنتیده اولار نینک مملکتی همەدین کوچلوق تورغان ایکان.

اوترا آسیانینک جهتیدین هونلار بیلان خاقانیلار اراسیداکی سوقاش

خاقانیستان تسمین خاللیق سلسله سی نینک وقتیدا (۲۵۵ - ۲۰۹ میلاد مسیح دین ایلکاری) بر چونک پادشاه لبق بولغاندا هونلار نینک قبیله لاری هم مغولستان بیلان باشلاب سونکاریه غچه یتکان بر حکومت پیدا قیلدیلار . خاقانیلار اوز مملکتی فی شمالداکی هجوم قیلادورغان خلق لار دین ساقلاماق اوچون سد چین دیکان اوزون لوقی تخمیناً ۶۰۰ پوطی بر سفیل یاساغان ایردیلار .

هونلار نینک اولقی ترتیب قیلغوچی سی توهمان ایردی اول اوزی ماوتون آتلیق عزت کا حریصدار بولغان اوغلیدین اولتورولدی . ماوتون اولاً مشرق طرفیداکی همسایه خلق لار بیلان سوقاشیب اولارغه غالب کلدی اندین کین جنوب داکی خاقانی لارغه هجوم قیلیب اولارغه جزا کلفت بولدی . خاقانی تاریخ کتاب لاریدا یازیلیب دورکه اول ۳۰۰۰۰۰۰ آتلیق عسکر بیلان فن دریا سیغچه چیقان ایدی حان خاللیق سلسله سیدین بولغان ککوتسی آتلیق خان ۲۰۰ ونجی یلیدا میلاد مسیح دین ایلکاری هونلار بیلان جنک قیلغالی چیقیب اولارنی کینکا یاندوردی لیکن آخر انی قورشادیلار و اول آران قول لاریدین قوتولدی . تخمیناً ۵۰ یل ایچیده بو ایکی مملکت بر بری بیلان سوقاشیب تورور ایردی . بر بری بیلان بوتوشکاندا خاقانی پادشاه لار بعضیدا هونلار نینک پادشاه لاریغه اوز قیزلارینی خاتونلوققه برماکچی بولدیلار . هونلار فقط خاقانیلار بیلان جنک قیلمای بلکه جنوب مغرب داکی خلق لارغه هم هجوم قیلدیلار بر نچه یوز یل میلاد مسیح دین ایلکاری ایدیکه وقتدا کانسو دیکان ولایت نینک مغرب شمالی نینک بولونکیداکی و ککوتفور نینک مشرق بیلان شمال طرفلاریدا بویدیکچی دیکان بر طائفه اولتوردی . اولار تبت طرفیدین کلسکان ایکانمیش . اولار نینک هنرمندلاری خاقانیلارغه شیشه کرلیک هنرنی اور کاتب

دورلار. قديم قى يونانييلار اولارنى توخارى دير ايردييلار. توخارى زباني آريه ليك تيليكا نسبت ايكان. تولا توخارى ياكه يويچى كتابلارى كوچار و طورفان نينك اطرافلاريداكى قديم قى شهرلار نينك ويرانه لاريدا تاييلغان دور .

تخمينا ۲۰۰ ميلاد مسيح دين ايلكاري هونلار مذكور يويچيلارغه هجوم قيلمديلار . ۱۷۶ نجى يلدا (مسيح دين ايلكاري) هونلار نينك خاني ماو تون يويچيلارنى مغلوب قيلدى و ۱۶۵ نجى يلدا ماو تون نينك اوغلى لالو شمانك اولار نينك پادشاهى نى اولتوردى. اول وقت يويچيلار قورقونجدين مغرب طرفيكا قاچتيلار . ۲۰۰۰۰۰۰ ياكه آتقوجيلار خاتون بلالارى بيلان ايلى نينك دره سيكا بارديلار . ليكن وو سون ديكان بر پاته چى طائفه اولارنى ايليدين هيداب آتقاندا اولار تاشكند طرفلاريكا باريب اول يردين ساكه ديكان بر طائفه نى چيقارديلار (اول طائفه مغرب تركستان بيلان السته شهر نينك تولا يرلاريدا بار ايردى و ختن نينك قديم قى شهرلارى نينك ويرانه لاريدا تولا ساككليك كتابلارى تاييلغان دور) يويچيلار هم او كسموس ياكه امودرياسى طرفلاريكا باريب اندا آرى حكومتى ايچيده مدنيت اوچون ترقى قيلمديلار . مذكور پادشاه ليققه تخميناً ۱۵۰ يل ميلاد مسيح دين كين كابل كشمير بيلان هندستان مغرب شمالي تابع ايردى يويچيلار كانپيشكا ديكان پادشاه نينك سلطنتيده دوددهى دين ايچيده غير تليك بولوب هندى دين بيلان مدنيت نى اوترا بيلان مشرق آسياغه ساجتيلار .

خاقانديلار نينك هونلارنى قورشاماق اوچون جد جهد قيلميشى

حان خانليق سلسله دين بولغان وو قى قيصر يويچيلار نينك پادشاهى اولتورولكانى و اينك فقرالارى نينك قاچقانى نى انكلاب ايمدى اوز دوشمن لاريدين انتقام آلماق اوچون من بيلان اتفاق بولغالى خواهلايدور ديب فكر قيلمى . اينك اوچون وو تى قيصر

۱۳۸ نجى يلىدا (مسيح دىن ايلكارى) چانك كىمىن دىكان بر كىشى نى ايلچى قىلب
 يويچىلارغە ايلاردى ليكن اول چانك كىمىن هوللاردىن توتولوب اون يل اسير بولغاندىن كىن
 قاجىب كىتىپ او كسوس درياسى نىنك شىمالى طرفىدە ساكن بولغان يويچىلارغە يىتب كىلدى .
 اول كىلكانده يويچىلار ۱۶۵ نجى يلىدا بولغان واقعه نى اونوتوب قالىپ مغولستانداكى
 ايلكاركى دوشمن لارى بىلان كارى يوق ايردى . بو سبب دىن چانك كىمىن اول ىردە بر يل
 توروب چىنغە يانىب باردى . انكا بيورولغان سىياسى ايشلار يده رواجلىق تاپماغان بولسه هم
 انىنك سفرى بىكار بولمادى چونكه مغرب داكى يورتلار باره سىده ايتىپ برسە خاقانىلار اول
 مملكتلار بىلان سودا قىلغالى قىزىق بولدىلار . اول وقت دىن تارتىپ خاقانىلار اوزىنى
 هوللاردىن ساقلاماق اوچون چنك قىلمى بلكه مغرب طرفلار يكا سودا اوچون چونك بر يول
 آچماق اوچون سو قاشور ايردىلار .

۱۳۵ نجى يلىدا ووتى قىصر هوللارنى قورشاغالى آز قالىدى ليكن بو سبب بىلان
 اولار انىنك قىصدىن قوتولدىلار و اندىن اون يل ايچىدە نصرت بر وقت بر طرفكا بولوب
 ينه بر وقت باشقه طرفكا بولور ايردى . ۱۲۵ نجى يلىدا يكرمه ياشلىق حوكو بىمىنك
 ىتە كون ايچىدە هوللار بىلان سوقاشىب اولارنى حاضرقى كانسونىنك مغرب شىمالىدىن
 چىقاردى . ۱۱۹ ونجى يلىدا اولار نىنك آراسىدا ينه بر چونك سوقاش واقع بولدى انىنك
 ايچىدە هوللار نىنك اولكان و اسير بولغانلار نىنك عددى ۱۹۰۰۰ كىشى ايردى مونىنك
 بىلان هوللار نىنك كوچى اوزون وقتغچە باسىلدى .

شىرقى تركستان ياكە شىنكجانك هوللار بىلان
 خاقانىلار نىنك اوتراسىداكى چنككا كىرىب قالىشى

مذكور وقتدا ايمدىكى شرق تركستان ياكە شىنكجانك بولا ولايتلار كا
 بولانىكان ايردى . بعضى وقتلاردا ۲۶ بعضى وقت ۵۰ كچىك ولايت

شینکجانیکده بار ایردی. هر شهر اوز چوره سی بیلان بر پادشاهلیق ایردی. مشرق جنوبدین
تاریب ختن یارکند کاشغر آقسو کوچار قرا شهر طرفان و لوب نورنیک یانیداکی
لولان شهری مذکور پادشاهلیق لارنیک مشهورراقی ایردی لار لولان شهریدین حاضر قی
وقتدا فقط ویرانه لار قالیب دور.

اول کچیک پادشاهلیق لارنیک شمال طرفیداکی لار هونلارغه تابع بولغان ایردی لار
جنوب بیلان مغرب جنوبیداکی لارنیک خواد خاقانستان خواد هونلار بیلان
معامله سی یوق ایردی.

وو قیصر هونلارنیک هجوم قیلیشی فی پستلاتکاندین کین لولان و طرفان نیک
پادشاهلاریغه غلغه قیلغالی باشلادی چونکه اول شهرلار مغرب کا بارادورغان سودا
یولی فی توسار ایردی. ۱۰۸ نجی یلیدا مسیح دین ایلمکاری چاوی یوق قما دیکان بر
جنرال لولان نیک پادشاهی فی اسیر قیلیب طرفان نیک پادشاهی نیک اوستیکا نصرت
تاپشی. مونیک بیلان مغربکا بارادورغان یول اوچوق بولدی. و قیصر اوزی
هونلار بیلان اتفلاشقالی باشلادی ۱۱۵ نجی یلیدا چاندک کیمین اتلیق بر آدم
ایلی داکی وو سون دیکان طائفه غه ایپاریلیب لولان بیلان طرفان مغلوب
بولغاندین کین مدارانی یوتکوزدی مدارانی برپا قیلماق اوچون وو سون نیک پادشاهه
خاقانی بر پادشاه نیک قیزی بریلدی (۱۰۴)

هیچ بر نه توسماغاندین کین خاقانلار کانسو، لولان، طرفان و ایلی بیلان
فرغانه غچه سودا اوچون بر یول تاپتیلار لیکن فرغانه نیک پادشاهی اولار بیلان
سودا معامله ایشلارینی خواهلامادی بو سبب دین تولا کیمچماق واقع بولور ایردی
و بر نیجه خاقانی ایلیچیلار اولتورولکاندین کین وو قیصر ۱۰۴ نجی یلیدا بو
ضدلیق فی یوقاتماق اوچون بر قوشون ایباردی لیکن اول قوشون اوزون یولدا
تولا مشقت تاریب عاجزلاشیب فرغانه غه یتکانده مغلوب بولدی. ۱۰۲ نجی یلیدا
ینه بر قوشون (۶۰۰۰۰ عسکر) ایباریب فرغانه فی الیب اینک تختیغه باشقه بر
پادشاهی اولتورغوزدی. اندین کین کاروانلار خاقانستاندین ایدیک روسیه
ترکستانیه بارور ایردی لار.

خاقانیلارنینک مذکور جنک لاری بیلان اوترا آسیاداکی کچیک مملکت لارنینک تولاسی خاقانیستانغه توتاش بولدی و ختن هم خاقانیلارغه تابع بولدی. هر قانداغ بولسه خاقانیلار اوترا آسیاغه یالغوز ایکادارچیلیق قیلماي بولمکه هونلار بر نچه مرتبه اوتراغه کیریپ خاقانیلارنینک آلیش بریشی فی کسار ایردیلار. ووتی قیصر یاشانغان کونلاریده اوز سردارلاریغه انداغ ظلم سالدیکه اولارنینک بری سوقاشدا مغلوب بولسه بعضیدا اوز اهل بیت لاری بیلان اولتورولدی بو سبب دین قیصرنینک همه دین بهادر قهرمان لارینینک بر چونک عددی هونلارغه اوتوب الدیلار. مونیکن بیلان خاقانیلارنینک کوچی اوترا آسیادا کمرک بولدی .

ووتی قیصر دین کینکی ایکی قیصرنینک سلطنتیده لولان ، طرفان ، کوچار و یارکند ینه خاقانیستانغه تابع بولدی لیکن هونلار ینه پات طرفان نی آلدیلار. ۶۰ نجی یلیدین تارتیب هونلارنینک پادشاه لبقی اوز ایچیداکی جنک لار و نا اتفاقلیق بیلان عاجزلاشقالی توردی . مونیکن بیلان خاقانیلار تاریخیم یورت لاریدین یتورکان فی ینه تارتیب آلدیلار. ۵۹ نجی یلیدا مسیح دین ایلمکری چانک کی شرق ترکستان نینک همه ۳۶ ولایت اوستیکا والی بولدی و ایننک اولتورا دورغان جایی وولمئی ایردی. اول وقت دا کانسودین لولان ، چرچن ، کریا ، ختن ، یارکند و پامیر تاغلاریدین اوتوب باکتیره و کشمیرداکی یویچیلارنینک مملکتیکا بر یول اچیلدی .

هونلارنینک اوز اراسیدا کی جنک لار .

بالدور معلوم قیلینغاندیک ۶۰ نجی یلیدین (مسیح دین ایلمکاری) تارتیب هونلارنینک اوز اراسیدا جنک و نا اتفاقلیق پیدا بولغان ایردی . مذکور جنک لار هونلارنینک پادشاه لبقی نینک بولانما کیکا سبب بولدی . هونلارنینک چی چی خان دیکان بر خانی مغولستانداکی کهنه یورت لارا اوستیده سلطنت قیلور ایردی لیکن حوجان سیمنی خان

اوزینی خاقانیستان نینک حمایتیکا تاپشوروب خاقانی خانین یا که قیصر دین سد چین دیکان سفیل نینک یانیدا اولتورغالی اذن تاپتی - ۵۱ نجی یلیدا اول چونک عزت بیلان قیصر نینک تصرف پادشاهیدیک قبول قیلیندی. خاقانیلار نینک یاردمی بیلان چی چی خان فی مغرب طرفیکا هیداب اتی. چی چی خان ایلی دره سیداکی ووسون طائفه فی مغلوب قیلیب سونکاریده بر چونک مملکت پیدا قیلدی. سوغدیانه نینک پادشاهی ایلمدی ووسونلار فی باسقالی بر یاری برکوچی تاپتیم دیب خوش بولوب چی چی فی سوغدیانه نینک اطرافیدا اولتورغالی تکلیف قیلدی. سمرقند نینک یقینیدا اوزیکا بر قورغان یاساب چوره سیداکی یورتلارغه ظلم سالیب اتی تکلیف قیلغان سوغدیانه نینک پادشاهیغه هم آرام برماس ایردی لیکن بر خاقانی ایلچی فی اولتورکانده خاقانیلار نینک انتقامی خیال بولمادی. ۳۶ نجی یلیدا مسیح دین ایلکاری تاریم یورتلاری نینک والی سی بر قوشون ییغیب سوغدیانه داکی هونلارغه هجوم قیلیب چی چی خان فی اولتوروب اینک باشی فی خاقانیستانغه ایباردی. مونینک بیلان مغرب داکی هون مملکتی یوقالدى و حو خان سیئی خان خاقانیلار نینک حمایتیده تورغانی اوچون اتا بابالاری نینک اورخون دریاسیداکى اورداسیقا اولتوردی.

هونلار مغلوب بولغاندین کین خاقانیستان مغرب یورتلاری بیلان قیلغان الیش بریشی ینه باشلانیب کوچلوق بولدی و میلاد مسیح دین بر نچه یل ایلکاری هم کشمیر بیلان الیش بریش باشلاندى - خاقانیلار نینک مدنیتی هونلار نینک کی دین ایکیزراک بولغانی اوچون غالب بولوب اوترا آسیانینک اوستیکا ایکادارچیلیق قیلدیلار.

خاقانیلار نینک اوزا سیداکى جنکلار هونلار اوترا اسیاغه ینه ایکادارچیلیق قیلماقیغه سبب بولماقی

بر نچه یل میلاد مسیح دین ایلکاری خاقانیستاندا تخت مرتبه سی باره سیدین جنک لار بولدی و اول وقت واندک مانک دیکان بر کشی سلطنتی فی اوز قولیغه الدی.

خاقانى حكومت بو جنك لار بيلان عاجز لانغان وقت دا هونلار ينه اوتر آسيانىنك اوستىكا
 خواجه بولور ايردىلار. ۲۵ و ۳۵ يل لارنىنك آرايلىقىدا (مسيح دين كين) هونلار
 فقط شمال طرفداكى تارىم ولايت لارنىنك الهامى بلكه هم شمالى كانسوى اوزىكا
 تارتىب الديلار. تارىم جنوب طرفداكى ولايت لار اوزىكا قايىلار ايردىلار. اولارنىنك
 آراسىدا ياركند ولايتى همەدىن كوچلوق بولوب جنوبى تارىم نىنك كچىك ولايت
 لارىكا حمايت قىلماق اوچون خاقانى قىصردين بر التماس قىلدى ليكن قىصر تعين
 اوچور برماي خواهلاماغاندىك تورسه ياركندنىنك پادشاهى خفه بولوب ۴۱ نجى يىلدا
 (مسيح دين كين) خاقانىستان بيلان قىلغان همه سياسى ايشلارنىنك كىب تارىم نىنك
 مغرىده اوزىكا بر چونك حكومت پيدا قىلدى. ياركند حكومتى كوچارغچه يتىب ايردى
 و اول شهر اوستىكا ياركند پادشاهى اوز اوغلىنى پادشاه تىكلادى.

لولان، طرفان و قراشهر نىنك پادشاهلارى ياركند پادشاهى بيلان هونلارنىنك
 ظلمىدىن هارىب كتىب اولارنىنك ضدىغه بىزكا ياردم بركىل دىب ۴۵ نجى يىلدا
 خاقانى قىصردين بر التجا قىلدىلار ليكن قىصر خاقانىستان نىنك ايچىداكى سياسى
 ايشلارى بيلان مشغول بولوب ياردم برالماس ايردى.

هونلارنىنك حكومتى نىنك عاجز لانماقى و ياركند

حكومتى نىنك يو قالماقى

قرق التنجى يىلدىن تارتىب بر نچه يل ايچىده هونلارنىنك يايلاق لارى بار يرلارده
 قاتىق قوروقچىلىق واقع بولدى. مونىنك بيلان هونلارنىنك آراسىدا چونك
 ناراضىلىق پيدا بولوب نا اتفاقلىق باشلانور ايردى. حوحان سىمى نىنك بر اوغلى
 خاقانىستان نىنك سرحدىكا باريب اولتوروب قىصر نىنك حمايتىده بولوب قالدى. اول
 وقتدىن تارتىب بولار جنوبى هون يو اتاندىلار. خاقانىلارغه اوتوب الماغان خان
 اوز خلقى بيلان شمالى هون يو اتاندى. مذكور هونلار اولاً رواجلىق بيلان اوترا

آسیا اوستیکا ایکادارچیلیق قیلماق اوچون جدجهد قیلور ایردییلار. یات فرصتمه شان شان (لولان) طرفان، قرا شهر و کوچار اولارنیک قول استیدا بولدی و هم مغربداکی ولایتلار بیلان معامله قیلور ایدییلار.

ختنده همو مو پیا دیکان سردار اوزینی پادشاه قیلغان ایدی لیکن یارکند بیلان سوقاشقانیدا اولتورولدی. اول وفات بولغاندین کین اینیک برادری نیک اوغلی جنک فی قیلیب یارکند، کاشغر و ینه بر نجه ولایتلارنی اوزیکا تابع قیلدی. اسمی کوانک تو ایدی. هر قایداغ بولسه اول کوانک تو هولارغه یقین تورور ایردی و بر هون اینیک اورداسیدا ساکن ایردی. اول وقتدا هولارنیک کوچی تاریم یورت لاردا چونک ایردی لیکن خاقانیستان ینه قوتلایب مینک تی قیصرنیک سلطنتیده غیری یورتلار بیلان ایلکارکی سیاسی ایشلارنی قیلادورغان بولدی (۵۸ - ۷۶ یل لارده) ۷۳ نجی یلدا مینک تی قیصر بر قوشون ایباریب بارکول تینکزی نیک یانیدا هولارنی مغلوب قیلدی و ۷۴ ونجی یلدا طرفان خاقانیلارغه اوتتی.

مذکور جنک لار ایچیده پان چاو دیکان بر کشی شهرت تایتی و مینک تی قیصر هولارنیک ضدیغه منکا یاردم بر کوچیلار تاپسون دیب فی ایباردی. پان چاو اوترا آسیانیک تاریخیداکی همه دین عجائب کشی لارنیک بری ایکان. اوتوز یل ایچیده اول اوزی حیل و شجاعت بیلان خاقانیلارنیک حکومتی فی اوترا آسیادا بنا قیلور ایردی. اولقی جرئت لیک سوقاشی فی شان شاندا قیلیب ۳۶ پهلوان آدم بیلان هولارنیک سفارت خانه سیداکی همه کشیلارنی چاناب خاقانیستانغه اطاعت قیلامن دیب مضطرب بولغان پادشاه فی قسم قیلغانی زورلادی. اندین کین نهایت آز قوشون بیلان ختن نیک پادشاهی کوانک تو فی اورداسیداکی ساکن هولنی اولتورکالی و خاقانیستان نیک قیصریغه قایلارمن دیب اقرار قیلدوردی. مونیک بیلان تاریم نیک مشرق جنوبی فی اوز قولیغه الیب اندا بر قوشون قوییدی. اوز عسکرلارینی تولاراق خاقانیستاندین تاپمای بلکه انکا دوست بولغان شهرلار دین الور ایردی. بر وقت بر شهر بیلان ینه بر وقت باشقه شهر بیلان اتفاق بولوب کچیک مملکتلارنی بر بریکا ضد

قویارغانی بیلان اوز سیاسی ایشلارینی مانکدورور ایردی. هونلار ۷۳ نجی یلدا
 بر نجه مرتبه مغلوب بولغاندا و پان چاو شان شان و ختن شهرینی آغاندا کوچار
 پادشاهی کیمین کاشغرنی هونلارغه آلدورغان ایردی. پان چاو اوز ختن عسکرلاری
 برله ینه کاشغرنی تارتیب ایلکارکی پادشاه نینک اوغلی فی سلطنت قیلغوجی قیلدی
 لیکن شمالداکی چونکراق مملکت لار یعنی قراشهر، کوچار و آقسو اینکدین کاشغرنی
 الماق اوچون بر قوشون ایباردی. اول وقت خاقانیستان نینک ینکی قورولغان والی هم
 قراشهر عسکرلاریدین اولتورولدی. مومینک همهمسی بیلان خاقانیستان نینک اوترا آسیاداکی
 سیاسی ایشلاری امیدسز کورولدی و چانک تی فیصر خاقانیستان نینک اوترا
 آسیاداکی سیاسی ایشلارینی یوقاتقالی خواهلاب پان چاونی کاشغردین خاقانیستانغه
 قیچقیردی. پان چاو کاشغردین چیقاندا شهر درحال هونلار نینک قولیغه نوشتی
 لیکن اول ختنکا کسکانده شهر نینک خلقی کتما کیل دیب یالباردی و ایتلورکه
 خلق اینک آطی نینک یوتلارینی قوچاغلاب مینیب کتیش فی توسستی. اول وقت
 پان چاو قیصرغه بر التماس نامه فی یوتوب تاریخ یورتلاری خاقانیستانغه قایداغ
 منفعت لیک بولغانی فی بیان قیلدی. مومینک بیلان فیصر پان چاوغه توختاغالی اذن
 بریب انکا قوشونلار ایباردی. ایکی یل ایچیده اول ختنده و یارکنده هونلار و
 تاریخ نینک شمال طرفیداکی مملکت لار نینک ضدیغه جنک قیلیب توردی. ووسوندین و
 سوغدیانه دین امداد قوشونلار تاپتی و طرفاتغه جنک قیلغاندا هندی آریلار انکا
 یاردم بردی. هندی آریلار بیلان دوشمن بولغاندا اولار ۹۰ ونجی یلدا ۷۰۰۰۰
 عدد لیک بر قوشون فی اینک ضدیغه ایباردیلار. پان چاو مذکور قوشون نینک بر
 حصه سی فی مغلوب قیلغانی بیلان قالغانلاری بانیب کستیلار. ۹۱ ونجی یلدا قراشهر دین
 باشقه همه تاریخ یورتلاری تابع بولغان ایردی و خاقانیستان اوترا آسیادا اوز
 قدیمقی مملکت لارینی یاندوروب الغان ایردی. پان چاو همه مذکور ولایت لار اوستیکا
 والی بولدی و اینک پای تختی کوچار ایردی. اول ۱۰۲ نجی یلغچه تاریخ یورتلاری
 اوستیکا ریکتاتور دیک سلطنت قیلور ایردی. اول وقت ۷۰ باشار بولوب

انا بابالاری نینگ قبرلاریده دفن قیلینماق اوچون خاقانیستانغه یانیب باردی. پان چاو نینگ اوغلی پان یوونک اتاسیدین کین والی بولوب عقل لیق بیلان سلطنت قیلیب اوترا آسیاداکی مملکتنی خاقانیستانغه ساقلار ایردی. هر قایداغ بولسه اول کچیک ولایتلار بردین بردین اوزینی ازاد قیلغالی باشلار ایردی. بعضیلاری هونلار نینگ یاردمی بیلان آزاد بولدی. بعضیلاری اوز اوزینی آزاد قیلورلار ایدی. لیکن تجارت یوللاری مونینگ بیلان بند بولمادی و اول یوللار نینگ آچیلماقی اوچون خاقانیستان جد جهد قیلغان ایردی. خاقانیستاندین مخصوصاً شایبی اوترا آسیا نینگ چوللاری و تاغلاریدین اوتادورغان اوزون یوللار بیلان مغرب طرفیکا ایباریلیب آخر رومالیق لارغه قیمت ساتیلور ایردی. مونینگ اورنیدا خاقانیلار آلتون، کوش، شیشه، عطره و باشقه باشقه نرسه لار تاپار ایردی لار.

مغرب آسیا بیلان اوروپا نینگ مدنیتی مشرق طرفیکا تارقاقیلماقی

اوترا آسیاداکی تجارت یوللاری فقط سودا ایشی اوچون بولمای بلکه هم مغرب نینگ مدنیتی نی مشرققه تارقاقاتور ایردی. بو طریقهدده خاقانیستانغه بیده و تال تریشی الیب باریلدی. مذکور کیه و میوه درخت خان خاندیق سلسله سی نینگ وقتیدا قرغانه دین تباریم یورتلاریغه کلتورولدی.

مشرق خلقلاری مغرب مدنیت لیک عالمی بیلان توتاش بولغاندین کین اولار نینگ عالم باره سیداکی علمی چونکراق بولدی لیکن مذکور تجارت یوللار بیلان تاریم یورتلاریغه و اندین خاقانیستانغه کلتورولکان ینکی دین مشرق خلقی نینگ توروشی و خیالی نینگ تبدیل بولوشیغه تخی چونک سبب بولدی. اول وقت اوترا آسیاغه کلتورولکان دین بودهی دین ایردی (باشلاغوچیسى ۵۶۰ ییل مسیح دین ایلکاری توغولغان فیلسوف کوتاما ایکان) اول دین فی اوترا آسیاغه الیب بارغوچیلار هندی آریلار ایردی لار — ۱۵۰ نچی ییلدا بودهی دین خاقانیستاندا کوچلوق بولغان ایردی. اول وقت خاقانیستان نینگ پای تختی لویانک شهریدا

هم هندستاندين هم ختن، كاشغر، كوچار و باشقه باشقه طرف لاردين بودهي مبشرلار بار ايرديلاز و مونيكندين معلوم بولور كه بودهي دين اول وقت اوترا آسيادا كوچ تاپقان ايردي.

فقط خاقانيستان مغرب مدنيتليك يورت لاردين منفعت تاپمائي بلكه مغربي يورت لار هم خاقانيستاندين هنر اوركانور ايردي مثلاً قسماي لون ديكان كشي ۱۰۵ يلدا مسيحين كين بر قسم كاغد اتكالي باشلاب ايردي و حاضرقى وقتدا ختن و ياركندده اتكانيك اول وقتدا هم اوخشاش طريقهده كاغد اتكان ايكان و تخميناً ۱۵۰ يل مسيحين كين لولاندا كاغد بار ايردي.

حان خانليق سلسله سي نينك توشماكي وهونلار بيلان باشقه پاتيه چي خلق شمالي خاقانيستان في الماقي

تخميناً ۴۰۰ يل ايجيده خاقانيستان نينك تختبده اولتورغان كوچلوق حان سلسله سي بارغان ساري عاجزلاب بوزولغالي باشلادي و خاقانيستان اوچ مملكت كا بولاندي. حان خانليق سلسله سي توشكاندين كين جنوبداكي هونلار شمالي خاقانيستاندا سلطنت و كوچ تاپقالي جدد جهد قيلديلار — حان خانليق سلسله سي نينك بنا قيلمغوي سي ليو پانك (كاوتى) هونلار نينك خاني ماوتون بيلان صلح قيلمغاندا انكا قيزلاري نينك بريني خاتونلوققه بركان ايردي. مونيكن اوچون جنوبداكي هونلار نينك خانلاري حان خانليق سلسله سيدين ايكانيمز ديب اوزيني ليو اتادي.

شمالي مغولستاندا توفنكوز ديكان طائفه لار شماليداكي هونلار نينك اورخون درياسي نينك يانيداكي ساكن يرلار يده اولتوروغلوق ايردي. مذكور طائفه لار يات فرصتده انداغ ضدايق كورساتمك و و قيصر ۲۷۹ ونجي يلدا اوترا آسياغه

بارادورغان يول لار توسولماسون ديب كانسونينك مغرب شىمالىغە بر قوشون ايباردى.
 تىببلىك خلق لار هم بولاماق اوچون چانك ان دىكان كهنه پاي تخت شهرغچه چىقنىلار.
 جنوب دىكى هونلار خاقانىستانغە تابع بولغان وقت ايجىدە خاقانىلاردىن ترتيب
 اوركانىب كوچلوق بولغان ايكان. اول وقت شان شى نىنك خلقى نىنك يارىم عددى هونلار
 ايردى — ۳۰۴ نجى يىلدا اولار نىنك خانى لىمو يىوان فن دره سىدە (حاضر قى نىنك
 يانك) ساكن بولوب اندا بر ترتيبلىك پادشاهلىق پىدا قىلىپ اوزىكا حان نىنك
 پادشاهى دىب ات قويوب شىمالى خاقانىستان نىنك ضدىغە جنك قىلغالى باشلادى. ۳۰۸ نجى
 يىلدا هون خانلارى نىنك قوشونلارى سلمىك چورە سىداكى ولايت لارغە كلدىلار. ايكى
 يىلدىن كىن هونلار يانك چىكىيانك درياسى نىنك شىمال طرفىداكى يورت لارنى آغان ايردى.
 لو يانك شهرى ۳۱۱ نجى يىلدا اليندى و حواى قىصر اسىر بولوب خان نىنك
 پاي تختى نىنك يانكغە ايبارىلدى.

لىكن هونلار اوزون وقت شىمالى خاقانىستاندا يالغوز خواجه بولمادىلار.
 اى لو اتلىق توپيا دىكان تونكوزلار نىنك بر غيرتلىك خانى بار ايردى و ۳۱۱ -
 ۳۱۵ يىل لار نىنك آرالىقىدا هونلار و تونكوز خلقى بر بىر يىلان قاتىق سوقاشور
 ايردىلار. اى لو خاندىن كىن يو لو خان بولدى و اول التاي يىلان سونكارىغە
 جنك قىلىپ الغان ولايتلار يىلان توپيا حكومتىنى كوچلاندوردى.

هونلار نىنك پادشاهى لىمو تسونك ۳۱۸ نجى يىلدا اولكاندە نىنك يانك نىنك
 اوردا سىدا انقلاب بولدى وليونىنك اهل بيت لارى نىنك همەسى اولتور وادىلار. مونىنك
 يىلان پادشاهلىق ايكى حصە كا بولاندى. مغرب دىكى حصە اوستىكا لىمو يىاو و مشرق دىكى
 حصە اوستىكا شى لىمو سلطنت قىلغوجى بولدى — ۳۲۹ ونجى يىلدا اول ايكى پادشاه
 لو يانك پاي تختى بارە سىدىن برىرىكا جنك قىلور ايردى. شى لو غالب بولدى و
 مونىنك يىلان مشرق دىكى هونلار تمام شىمالى خاقانىستان اوستىكا ايكادارچىلىق قىلور
 ايردىلار لىكن شى لو اولكاندە (انىنك او كاي برادرى) شى لىمو حكومتىنى اوز
 قولىغە اليب شى لونىنك همە اهل بيت لارنى اولتوردى (۳۳۳) و شى لو وفات

بولغاندا انىڭ باقان اوغلى شى مېن اوڭاى اتاسى نىڭ اهل بيت لارنى قتل قىلدى (۳۴۹). خلق بو قان توڭولماكى اوچون قوپقاندا شى مېن خطاي فقرى لاردين ياردم ايستادى. خطايلار ھونلارنى يېمان كوروب اوز يورتنى باسقان بېكانه لاردين انتقام الغالى طيار تورديلار و ھونلارنىڭ اراسىدا انداغ قان توڭولماك واقع بولدىكە فقط پاي تختدا تخمىن ۲۰۰۰۰۰ ھون اولتورولدى. بو ھېيتلىك قان توڭولماكى ھونلارنىڭ پادشاھلىقى نىڭ يوقالمىقىغە سبب بولدى - ۳۵۰ نجى يىلدا شىمال مغربداكى تونكوزلارنىڭ امىرى ما يونك بر قوشون بىلان كىلىب شى مېن نىڭ چونك قوشونى اوستىكا غالب بولدى و ايكى يىلدىن كىن ھونلارنىڭ پاي تخت شھرى اليندى و شى مېن پادشاھنىڭ باشى كسىلدى.

تۇنگۇز دىكان طائفە نىڭ حكومتى

ھونلارنىڭ پادشاھلىقى توشكاندە تۇنگۇز لاردين باشقە خلق لار ھىم ھونلار نىڭ يىردىن الور ايردىلار .
مغرب شىمالىداكى شىن شى تونلارنىڭ لارىدا بر يىنكى كوچلوق پادشاھلىق پيدا بولدى. تىبتلىك لار بىلان توقانچىلىقى بولغان فو اتلىق بر خانلىق اهل بيت انى بنا قىلغان ايردى . ۳۵۱ يىلدا انىڭ سلطنت قىلغۇچىسى فو كىيىن چىن نىڭ پادشاھى دىب اوزىكا نام قويدى. ما يونك نىڭ استىداكى مشرقى تۇنگۇز لار اوز اراسىدا نا اتفاقليق و جنك چىقانى اوچون عاجزلاشقان ايردى . اما فو كىيىن نىڭ استىداكى تونكوزلار وانك منك اتلىق خاقانى بر وزير نىڭ ياردمى بىلان شىمالى خاقانىستاننى اوزىكا تابع قىلدى - ۳۸۱ نجى يىلدا انىڭ پادشاھلىقى كورىيە يارىم جزيره دىن تارتىپ اوترا آسياغچە يتكان ايردى. اول وقت فو كىيىن اوزىنى قىصر و اهل بيتىنى چىن سلطنت سلسلەسى (۳۸۱ دە) اتادى. فو كىيىن نىڭ چونك نصرت لارى ھىم اوترا آسياغە تاثير قىلدى . خان خانلىق سلسلەسى توشكاندىن كىن چونكراق حكومت لار تارىم ولايت لارى نىڭ

سلطنت ایشلاریغه ارالاشماغان ایردی. لیکن شان شان بیلان طرفان نینک پادشاه لاری فوکیئن نینک نصرت لاری باره سیدین انکیلاغاندا شانک آنغه سفر قیلیب فوکیئنکا آلبان برپ خان سلطنت سلسله سی نینک وقت لاریدا قیلغاندیک تاریخ یورت لار اوستیکار والی قویغیل دیب التماس قیلدیلار. فوکیئن شونینگه خوش بولوب لوکوانک دیکان سردارنی تاریخ یورتلاریغه والی قیلیب ایاردی. شان شان طرفان و قرا شهر اوز خواهشی بیلان فوکیئنکا تابع بولدی.

لیکن تونکوزلار نینک حکومتی اوزون تورمادی. فوکیئن ایلکارکی سلطنت قیلغوجیلاردیک مغلوب بولغانلارنی اولتورمای بلکه اولارنی تونکوزدیکان طائفه و خطای لار بیله اولتوغوزور ایردی. فوکیئن ۳۸۳ و حبی یلدا جنوبی خاقانیستاننی اوزیکان تابع قیلماق اوچون جنک قیلغاندا مغلوب بولدی. اول وقت ارالاش فقرالار نینک اراسیدا انقلاب چیقتی و تونکوزلار نینک حکومتی سل افی الیب کتکاندیک یوق بولوب کتی.

انقلاب وقتی - توپا تونکوزلار ویسی اتانیب شمالی خاقانیستاندا کوچ تاپماقی

تونکوزلار نینک مملکتی توشکاندین کین تولا انقلاب و ناناقلیق چیقتی و شمالی خاقانیستاندا تولا کچیک مملکت لار پیدا بولدی. تاریخ یورت لاری نینک والی سی لوکوانک هم نانشان اطرافلاریدا هم لیمانک دیکان بر پادشاه لیق بنا قیلدی. اول پادشاه لیق ۳۸۶ یل دین تارتیب ۴۰۰ یلغچه فرار تاپتی لیکن پات فرصت ده توپا تونکوزلار ینه کوچلوق بولوب ویسی اتانیب شمال طرف لارده پراکنده لیک لارنی توزلار ایردی. یوز یل دین چونکراق وقت ایچیده مدنیت کلتوروب شمال دین هجوم قیلغان یاوا خلق لار دین شمالی خاقانیستاننی ساقلار ایردی.

اواريلار، اويغورلار و افتالييلار

تخمينا تورت يوز يىل مبلاد مسيح دىن كىن مغولستان نىنك مشرق طرفلار يىده اوارى دىكان خلق اولتور و غلوق ايردى (خاقانييلار اولارنى يوپان اتادىيلار) اولار تونكوژ لار بيلان توقان ايكانمىش.

۴۲۴ نجى يىلدىن تارتىپ اواريلار شىمالى خاقانىستانداكى وىي بيلان جنك قىلغالى باشلاب يوز يىل ايجىده سوقاشور ايردى — ۴۲۹ ونجى يىلدا وىي سونكار يىهداكى قرغيز لار بيلان شريك بولدىلار و هم آلتاي اطرافلار يىدا اولتور و قلو ق كاوكى ياكه ذولو دىكان قىيله لار دىن ياردم تاپتىلار . مذكوز قىيله لار اويغورلار نىنك آتا بابالارى ايكانلار . هر قايداغ بولسه اواريلار نصرت تاپتىلار و اولار نىنك مملكتى بارغان سارى طرفانچىه يتار ايردى . مونىنك بيلان اواريلار نىنك حكومتى تارىم يورتلار يىغه يقين كىلكان ايردى . تارىم يورت لارى ۴۳۵ — ۴۳۷ يىل لاردا اوز خواهشى بيلان وىي مملكتىكا تابع بولغان ايردى . بربوز يىل ايجىده تارىم يورتلارى نىنك سىياسى ايشلارى پات پات تبديلىك تاپار ايردى . بعضىدا اوزىنى آزاد قىلىپ بعضىدا وىي قىصرلار يىغه قايلاب بعضىدا اواريلارغىه تابع ايردىلار هر قايداغ بولسه اواريلار ۵۵۲ نجى يىلغىچىه اوز كوچىنى ساقلار ايردىلار .

افتالييلار اولار بر كچىك پاتىه چى خلق بولوب اواريلارغىه تابع ايردىلار . خاقانييلار اولارنى **هوا** و هم يىي قنا دىر ايردىلار و قايسى جنسدىن بولغانى معلوم ايماس . ۴۵۵ نجى يىلدىن تارتىپ افتالييلار ياكه آق هوللار او كسوس دريانىنك يانيدا اوزىكا چونك بر مملكت قورار ايردى . اولار فارسيلارغىه تولا دوشمن بولوب هندى آريلار ياكه يوچىيلارنى اوزىكا تابع قىلىپ شىمالى هندستان بيلان ايراندا بر كوچلو ق پادشاهلىق بنا قىلدىلار و اولار نىنك حكومتى هم تارىم يورتلار يىغه يتى چونكه ۵۱۹ ونجى يىلدا كاشغر و ختن افتالييلارغىه تابع ايردىلار . اواريلار افتالييلار بعضىده بر بى بيلان اتفاق هممهد ايردىلار .

۲۵۰ نجى يىلدىن تارتىپ قا ۵۵۰ نجى يىلغىچە

بولغان مەدەنىيەت تەرقى

ايلىكارى بىيان قىلىنغاندىكى اوترا آسيادا تولا انقلاب بولغان و چونك مملكت لار تارىمداكى كچىك ولايتلار بارەسىدىن تالاشقان ايردى. ليكن تارىم يورتلارىدىن اوتوب مغربداكى يورتلار و خاقانىستان نىنك اراسىغە اچىلغان تجارت يوللارى بند بولمادى. اول وقتدا مغرب نىنك مەدەنىيەتى سودا كاروانلارى بىرلە اولاً تارىم يورت لارىغە اندىن كىن خاقانىستانغە يىتار ايردى. بودەھى نىنك يورتى ھىندىستاندىن روحانى و جىسمانى مەدەنىيەتى سىلدىكى اوترا آسياغە كلور ايردى و فقط دىن ايماس بلكە اينىك بىلان عمارت ياساشى سىزىق ھەرى بىلان عكس صورت ھەرىنى كلتورور ايردى. يونانىستان نىنك ھەرى شىمالى ھىندىستان نىنك مذکور ھەرىغە تاثير قىلغان ايردى. خىن، كوچار و طرفان نىنك قەدىمقى شەرلار نىنك و ايرانلار بىلان قورام غارلارىدا ايمدىكى وقت لار نىنك علمدارلارى عجائب چىرايلىق ھەرمەند سىزىق بىلان صورتلار تاپقان دور. اوترا آسيانىنك مواسى تولا قوروق بولغانى اوچون بو وقتغىچە ساقلانيب ايىكان. بودەھى دىن نىنك اوترا آسيادا تارقاتىلغانى بارەسىدىن سوز بولسە ايىكى كشى نىنك اسم لارىنى دىب برماك لازم دور يعنى ھىندى **كومارايىوا** و خطاى فاشىمىن كومارايىوا بر ھىندى سىياسى كشى نىنك اوغلى ايدى. اينىك آتاسى بودەھى بولوب كوچارغە سفر قىلىپ انداكى پادشاه نىنك قىزىنى خاتونلوققە الدى. كومارايىوا چونك بولغاندا علم جەھتىدىن كشمىر كا بر سفر قىلدى. يانيب كلكاندە اوز تقوادارلىقى بىلان چونك بىلىشى اوچون مشهور بولدى.

لو كووانك سردار ۳۸۲ نجى يىلدا كوچارنى الغاندا كومارايىوانى اسير قىلدى ليكن كىنراك كومارايىوا اينىك يىنكى مملەكتىدە مصلحت بر كوجى بولدى. بودەھى دىن كىتابلارىدىن ۴۲۵ كىتابنى خاقانى تىلىغە ترجمە قىلغان ايمىش. فاشىمىن خاقانى

اوروغیدین بولوب زاهدلیککا تربیت قیلینغان ایردی. اول اوزی خاقانی تیلیدا بار
 کتابلارینی کفایت کورمای تولاراق کتاب تایماق اوچون هندستانغه بارغالی خواهلار
 ایردی. ۳۹۹ نجی یلدا اوز اوزون سفرینی باشلاب تولا حادثه اوتکاندین کین طرفانغه
 کلمدی. اندین کین چولدین اوتوب ختنکا باردی. ختن اول وقتدا بودهی نینک بر
 بهشتیدیک ایردی و اندا زینتلیک عبادت خانهلار بیلان چونک خانقاهلار بنا قیلینغان
 ایردی. خانقاهلارنینک بریده اوج مینکچه زاهد تورغان ایمیش.

فاشینن ختندین چقیب پامیردین اوتوب کشمیر و هندستانغه سفر قیلدی. اندا
 تولایل توروب خانقاهدین خانقاهغه باریب تولا کتاب بیغار ایردی. کینراک اول
 خاقانیستانغه دریای محیط بیلان یانیب ناکیندا اولتوروب معلم بیلان ترجمه ایشی فی
 قلیب توردی. اوز سفرلار باره سیدین هم کتاب یقوب دور و مونیکندین اوترا آسیا
 نینک اول وقتلاردکی احوالی معلوم بولادور.

ایکنجی نؤر

(۵۵۰ نجی یلدین تارتیب ۱۲۰۰ بیلان ۱۳۰۰ یللارنینک ارالیقیدا بولغان
 مغوللارنینک هجوملاریغچه بولور)

توکوی یا که ترک ناملیق از عددلیک بر طائفه بار ایردی. اواریلار
 اولارنی قلدیک نوتوب تمور کانلاریدا ایشلاکالی سالور ایردیلار. تاریخ یازغوچیلار
 خیال قیلورلار که ترکلار اولاً التای تاغلاریدا اولتوروب تمورچیلدیک ، میسچیلدیک
 و زرکریلکده هنرمند ایردیلار.

ترکی حکومت نینک رواجلیق تایماقی

قدیم فی ترکلار باره سیدین اوج بولاقدین بیلشیمیزی تاپارمیز یعنی خاقانی

کتابلار، بیزانطی یا که یونانی کتابلار و اورخون در یاسی نینک یانیدا تاپیلغان ترکی یادکار تاشلار ترک لار نینک قدیم قی احوالینی بیان قیلور. مذکور ترکی یادکار تاشلاردا هم ترکی هم خاقانی تیل باز دور و اولار ۷۳۳ - ۷۳۵ یل میلاد مسیح دین کین یتولسکان ایسکان.

بالدور بیان قیلینغان اواریلار تخمیناً ۵۰۰ ونجی یل دین تارتیب خلی وقت ایچیده اوترا آسیاغه ایکادارچیلیق قیلور ایردیلار. اولار نینک پادشاهی اناکوئی ۵۱۹ نجی یلدا تخت کا اولتوردی. اواریلار نینک تابعیدا تورغان خلق لار نینک اراسیدا اویغور لار نینک اتا بابالاری بولغان قولو دیکان ترکی قبیله باز ایردی. تو او ۵۴۶ نجی یلدا اواریلارغه قویوب انقلاب قیلغاندا توکوی لار نینک سرداری بومین (خاقانی تیلیدا تومین) توکوی لار بیلان سوقاشیب اولارنی مغلوب قیلغان اوچون اوارى پادشاهی نینک اوییدین بر قیزی خاتونلوققه طلب قیلدی لیکن اناکوئی بومیننی خوار کوروب اول طلبنی معقول توتماس ایردی. اول وقت بومین وی پادشاهلیق اوییدین بولغان بر قیزی الیب اواریلارغه دوشمن بولدی (۵۵۱). بر یل دین کین اناکوئی نینک قوشونی بیلان سوقاشیب انی مغلوب قیلدی. اول وقت اناکوئی اوزیشی اولتوردی و انینک خلقیدین چونک گروهلار خاقانیستانغه قاچتیلار. ۵۵۳ نجی یلدا موکان ترک لار نینک اوستیکبا سلطنت قیلغوجی بولوب ترک لار نینک مملکتینی کنکروتور ایردی. جنوبی تاریم یورتلاریداکی افتالیلار چیقاریلدی و ترکلار تمام اوترا آسیاغه ایکادارچیلیق قیلور ایردیلار.

موکان کاگان اورخون در یاسی نینک یانیدا سکونت قیلور ایردی (همه دین ایکیز امیر یا که سلطنت قیلغوجی کاگان اتاندی انینک تیکیداکی منصبدار ییاکو و تکمین دیب نام کوتاردیلار) مغربداکی ترکی سیاسی ایشلارنی کاگان اوزی قیلمادی بلکه اوکاسی ایستنامی ییاکو اول ایشلار باره سیدین خبر الیب ترک لار نینک مملکتینی ایرانغچه کنکروتی. اندین فارسیلار بیلان همعهد بولوب ۵۶۲ - ۵۶۷

یل لارنینک ارالیقیدا افتالیلارنینک حکومتی فی توشوردی. اول وقت افتالیلارنینک مملکتی فارسیلار و ترک لارنینک اراسیدا بولانندی.

لیکن ترک لار و فارسیلارنینک اوتراسیداکی دوستلوق اوزون وقت ثابت تورمادی. ایستامی نینک دولتی و چونک کوچیغه تاریم یورتلاری بیلان سوغدیانه دین اوتادورغان بییک و شانی نینک سوداسی چونکراق سبب ایردی. اول وقت داکی همه دین اوستا سوداگر بولغان سوغدیانه لیلار افتالیلاردین ترک لارنینک قولیغه اوتکانده ینکی خواهه لاری دین ایراندا بییک شانی بیلان آزاد سودا قیلغالی بیزکا سیاسی یولی بیلان یاردم برینکلار دیب التماس قیلدیلار چونکه بو طریقه ده رومانینک امپراطور لیلی نینک مغرب طرفلاریداکی سوداگرلاری بیلان اوتور سودا قیلغالی خواهه لادیلار. فارسیلار شونینگه معقول بولمادی چونکه انداغ قیلسه اوزی اول سودانینک فایده سی فی یوتورور ایردیلار. تولا چیرماش ایشلار واقع بولدی و ترک لارنینک بر ایلچی سی فی اولتورکانده ترک لار بیلان فارسیلار اراسیداکی اتفاق اوزولدی. اول وقت کوچلوق ترک لار ایندوس دریاسیغچه یتیب افتالیلارنینک قالغان مملکتی فی الور ایردیلار.

ایستامی خاقانیستان نینک سوداسی فی رومانینک مشرق امپراطور لوقیغه کلنتور کالی خواهه لاب بو طریقه ده ترک لارنینک مملکتی کوچ تاپار دیب فکر قیلور ایردی. ایران بیلان دوشمن بولغان دین کین رومانینک مشرق مملکتی بیلان اوتور سیاسی ایشلار آچتی. ۶۷ هجری یلدا مذکور مملکت نینک قیصریغه بر ایلچی ایباردی. بر یل اوتکان دین کین اول ایباریلکان کشی بر رومالیق ایلچی بیله ترک لارنینک مملکتیکا یانیب کلدی و ایکیلایسی کوچار شمال طرفیداکی ایستامی نینک اورداسیغه باردی. اندین کین اول ایکی مملکت نینک اراسیغه ایلچیلار بازور ایردیلار. بر الیش بریش پیدا بولمادی لیکن ترک لار و رومالیق لار ایرانغه دوشمن بولغاچ بر بری بیلان دوست بولغان ایردیلار - ۶۳۰ هجری یلدا ترک لارنینک مملکتی پنجابغچه یتکان ایردی.

ترک لارنینک مغرب آسیاداکی مملکتی فی بنا قیلغوچی ایستامی تخی اورخونداکی کاکان نینک تکیده توروب ایردی لیکن کاکان اوزی ۵۷۵ یا که ۵۷۶ هجری یلدا

وفات بولغاندا ترك لار نينك مملكتى يانكىدا بولانكالى آز قالدى ليكن ۵۸۲ نجى يىلدا
تعيين بولاندى. ترك لار نينك مشرق مملكتى مغولستان بيلان تارتىب سونكار يەغچە يتىب
اوتراسى اورخون اطراف لارى ايردى. ترك لار نينك مغرب مملكتى سونكار يەدىن
هندستانغا يتكىن ايردى.

۶۰۳ نجى يىلدا تولۇ قبيلهسى مغربى ترك لار نينك سلطنت قىلغۇچىسى
قار دوعە قويوب انقلاب قىلدىلار و تاردو كاكان تىبىت كا قاچتى. اول وقت
خاقان قىصرى يانك تىمس نينك غير مملكت لار بيلان سىياسى ايشلارنى قىلادورغان
وزىرى پى كى ترك لار نينك اراسىدا خىانت قىلىپ خصومت جيقارماق اوچون
ايشلا كالى باشلادى. بر نچە يىل پراكندەليك بولدى ليكن ۶۱۱ نجى يىلدا ترك لار نينك
مغرب مملكتى يەنە بر بولوب شى حو مى كاكان نينك سلطنتىدە اتفاق بولدى.

ترك لار نينك مشرق مملكتى نينك رواجلىق تاپماقى

يانك تىس قىصر كور يەغچە چونك بر قوشون ايبارىب انچە بر نەمە قىلالماي
بيكار يانغاندا ترك لار نينك مملكتى يىنكوشلانىب كوچ تاپتى و قىصر ۶۱۵ نجى يىلدا
شمالى شان شىغە بر سفر قىلغاندا ناكاه نهايت چونك تركى قوشون يىدا بولوب اتى
و انينك عسكەر لار نىنكى ابكى آى قاماب توردى. اول بر جنك حيلهسى قىلىپ اولار
دىن قوتولدى ليكن انداغ قورقتىكە لويانك پاي نختىنى تاشلاب يانك چىكىيانك دربا
سى نينك يانيداكى يانك خو شىرىكا بارىب اندا ساكن بولدى. بو عاجزلىق نينك
نشانهسى چونك انقلابغا سبب بولدى و بو چونك پراكندەليك ايچىدە شان شى نينك
والىسى لى يوان ترك لار نينك ياردىمى بيلان حكومتنى اوز قولىغە الدى
(لى يوان تانك دىكان خاللىق سلسلهسى نينك بنا قىلغۇچىسى ايكان) ترك لار اول

وقتدا خاقانیستان نینک خواجهلاری ایردی چونکه لی یوان قیصر ترك لار نینک یاردمی اوچون اولارغه هر یل چونك سوغاتلار یا که آلبان برور ایردی.

۶۲۰ نجی یلدا مشرقی ترك لار نینک اوستیکا هی لی کاکان سلطنت قیلغوچی بولدی. اول کوچلوق و عزت کا حر یصدار بولوب خاقانیستانغه عسکرلاری بیلان کیریپ اولجا الیب بر نجه مرتبه خاقانیستان فی الغالی از قالدی. ۶۲۶ نجی یلدا هی لی کاکان بر نهایت چونك قوشون بیلان چانك ان شهری نینک دروازهلاری الیدای توردی و تایی تسونك قیصر ترك لار معقول بولغودیک بر طریقده اولار بیلان عهد قیلماغان بولسه خاقانیستان فی الور ایردیلار.

تاریم یورتلاری اول وقتدا کی ترك لار نینک مغرب مملکتی نینک قول استیدا توردی.

ترك لار نینك مشرق مملکتی نینك توشماکی - ترك لار نینك مغرب مملکتی ایکیکا بولونماکی

ترك لار نینك مشرق مملکتی شو نجه کوچلوق بولسه هم یات فرصتده ضایع بولدی. سبب شو ایردیکه خاقان نینك تختیده ۶۲۶ یلدین تارتیب نهایت عاقل و کوچلوق بر قیصر یعنی تایی تسونك اولتورور ایردی. انینك اتاسی تانك خانلیق سلسله سی نینك اولقی قیصری بولمسه هم تایی تسونك اول خانلیق سلسله سی نینك بنا قیلغوچی سی دور چونکه انینك یاردمی برله اتاسی قیصر بولغان ایردی. تایی تسونك اتاسیدین کین قیصر بولغاندا دوشمن لار نینك اراسیغه خصومت سالیب خاقانیلار نینك قدیم فی سیاسی طریقه سی فی ایشلاتور ایردی. تو او قبیله سی ینه قویرتسی وهی لی کاکان اولارغه جزا قیلماق اوچون قولی اتلیق بر سرداریشی ایباردی تولى هیچ نمه قیلالهای یانیب کلمکانده کاکان اچیغلانیب انی اوردی. بو واقع دین تایی تسونك قیصر منفعت الیب اوزیکا تولى فی و انینك قوشونلار نینک تارتی - بو هم عهد بولغانلار یاردمی بیلان تایی تسونك هی لی کاکان فی دفعه دین دفعه کا مغلوب قیلیب ۶۳۰ نجی یلدا انی توتوب اسیر قیلدی. اندین کین ترك لار نینك مشرق مملکتی تخمیناً

۵۰۰ میل ایچیدە بوزولغانی توردی و خاقان قیصری ترك لارنینك كاكان بولدی و اولارنینك امیرلاری و سرداری خاقانی قوشوندا سردار بولوب فالدیلار. اورخوندا تاپیلغان قدیمقی ترکی خط مونداغ خبر برورکه اولارنینك اوغوللاری قل بولدیلار پاك قیزلاری خطایلارغه دیداک بولدیلار. ترك لارنینك مشرق مملکتی توشكان چاغدا ترك لارنینك مغرب مملکتی هم اوز کوچی فی یوتورکالی باشلادی. ۶۳۰نجی یلدا همەدین کوچلوق ایردی اول وقت تونك یا بکو مغربی ترك لارنینك امیری ایردی لیکن ۶۳۰ ونجی یلدا تونك یا بکو وفات بولدی و اندین کین اول چونك مملکت ایکیکما بولاندى. ایسیق کول و بارکول تینکیزلارنینك ازالیقیدا ساکن بولغان بش قبیله بر مملکت و ایسیق کولنینك مغرب طرفیداکی بش قبیله ینه بر مملکت بولدی. اول چونك مملکت بو طریقەده عاجزلانغان وقتیدا خاقانیستاننینك مغرب طرفلاریده اوز قدیمقی سیاسی ایشلارینی ینه باشلادی.

خاقانیستان ینه مغربده کوچلوق بولغاندا تاریخ یورتلاری قیصرغه ایلیچیلار ایبارور ایردی لیکن خاقانیلارغه تابع بولمادیلار اما پات یقیندا خاقانی قوشونلار کاروان یوللاریدا پیدا بولور ایردیلار. ۶۴۰ ونجی یلدا طرفان ۶۴۴ ونجی یلدا قرا شهر و ۶۴۸نجی یلدا کوچار البنیب خاقانیلارغه تابع بولدی. تاریخنینك مشرق شمالی خاقانیلارنینك قولیغه توشکانی بیلان ترك لارنینك مغرب مملکتی تخی عاجز بولدی. اول وقتدا مغرب آسیادا عربلارنینك قوشونلاری بر سلیك کلیب نصرت تاییب الدیغه بارور ایردیلار. ۶۳۷نجی یلدا اسلامنینك قوشونلاری ایرانقه یتیب فارسیلار نینك پادشاهی فی قاچورغان ایردیلار. اول خاقانی قیصردین یاردم تیلاب تاپهای ۶۵۱نجی یلدا اوز مملکتی نینك سرحدلاریده قتل قیلیندی.

ترك لارنینك مغرب مملکتی نینك توشماکی

تای تسونك قیصر ۶۴۹نجی یلدا وفات بولغاندین کین هو لو كاكان ترك لارنینك

بولانگان مغرب مملکتی نى ینه بر قىلب ۶۵۰ نجى يلدا اينىك سلطنت قىلغوجى سى بولدى. كاوتسونىك دىكان قىصر اولكاندىن كىن ووحو دىكان مىلكه ظلم و حيله بىلان حكومتى اوز قولىغه الغان ايردى اول اوزى تركى حكومتى اتفالىق تاپقان اوچون خفه بولوب ۶۵۶ نجى يلدا اوچ قوشونى تركلارنىك ضدىغه ايباردى بر قوشون ايرتىش درياسى نىنك يانيدا كارلوك اتلىق تركى قىبله نى مغلوب قىلدى ايكنجى قوشون تارباكتاى تاغلاريدا يىغلان تركلارغه غالب بولدى. اوچونجى قوشون قرا شهرنىك يقىنيدا نصرت تاپتى.

۶۵۷ نجى يلدا تركلارنىك قوشونى انداغ اورولدىكه هو لو كاكان تاشكندكا قاچماقچى بولدى لىكن اول خاقانىلارغه تاپشورولوب چانك آتته ايبارىلدى ۶۵۹ ونجى يلدا تركلارنىك آخرقى قوشونى مغلوب بولدى و تركلار خاقانىلارغه تابع بولدىلار. اوترا آسباداكى باشقه باشقه ترك قىبله لارنىك اوز ترك امىرلارى بار ايردى اما بولار خاقانىلارغه قايتلار ايردىلار. تارىم يورتلارى نىك همەسى اول وقتدا خاقانىستانغه تابع بولدى و اولارنىك اوز پادشاهلارى بولسه هم بولار خاقانىلار تارىم يورتلارنىك همەسىكا قويعان والىغه قايلار ايردىلار.

كاشغردا قىبىتلىك حكومت بولماق مىشرقداكى تركلار اوزىنى خاقانىلاردىن ازاد قىلماق

خاقانىستان اوز سرحدلارنى كىكروتوب نىهات كوچلوق بولغان ايردى لىكن پات يقىندا ینه كىكالى باشلادى. تىان شان نىك شىمال طرفىداكى تركى قىبله لار بر بىرى بىلان اتفاق بولوب اوزىنى خاقانىلاردىن ازاد قىلماق اوچون حركت قىلور ايردىلار. عربلار ايران طرفلارداكى خاقان تابعلارغه هجوم قىلب قىمروز پادشاهنى قاچوردىلار. تىبىتنىك قىبله لارى آز وقتدىن اىلىكارى اتفلاشىب بر مملكت بولغان ايردى. ۶۶۳ ونجى يلى تىبىتلىك لار كوكو نوردانىك تويو هونلار بىلان دوشمن بولوب اولارنىك

یورتنی اوزیکا تابع قیلغان. ایردییلار لیکن خاقانیلار تیبئلیک لار مغربداکی تابع یورت لاریمیزغه
 قوشماسون دیب اولارنینک ضدیغه بر قوشون اییاردیلار اما تیبئلیک لار مذکور قوشوننی
 مغلوب قیلدییلار (۶۷۰) و مونینک بیلان توختامای بلکه یات یقیندا تاریخنینک جنوبی
 ولایت لارینی اوزیکا تابع قیلدییلار و اولار کاشغردا سلطنت قیلغانی بیلان خاقانیلارنینک
 اوز مغرب تابع لاریغه بارادورغان یول کسیددی - تیبئت تاریخنینک جنوبی یورت لاری
 اوستیکا ۶۹۶نجی یلغچه سلطنت قیلور ایردییلار. خاقانیلار تاریخنینک شمال طرفلاریداکی
 ترک لارنی تیبئلیک لارنینک ضدیغه قوپارماق اوچون تولا کوشیش قیلور ایردییلار لیکن
 اول قبیله لار تیبئتی خاقانیستاندین یغشی کوردیلار و خاقانیلار اوز تابع لارینی
 تونماق اوچون عسکرلار ایسارماکچی بولدییلار.

۶۸۲ و ۶۹۱ یل لارنینک ارالیقیدا مشرقی ترک لارنینک امیری قوتلوق
 کاگان ترک لارنینک قدیم قی حکومتینی بنا قیلدی ۶۹۱نجی یلدا اینک برادری
 موخو کاگان بولوب خاقانیستانغه چونک زیان یتکوزور ایردی - ۶۹۸نجی یلدا
 شان شی بیلان چیلیغه بولاماق و تالاماق اوچون چیققی.

۶۹۲نجی یلدا خاقانیلار تیبئلیک لار اوستیکا غالب بولوب کاشغر ولایتینی
 الدییلار لیکن مغربی ترک لارنینک سونکاریه داکی کهنه یورت باره سیدین خاقانیلار و ترک
 لار ۷۱۷نجی یلغچه سوقاشور ایردییلار. بعضیدا خاقانیلار آشی ناههیمین اتلیق ترک فی
 اوز والیدیك قویدییلار ، بعضیدا ترکی امیرلار انی خاقانغه قاچتوردیلار ، بعضیدا مشرقی
 ترک لارنینک امیری موخو اول اطراف لارنی اوز سلطنت عصاصینیکن استیغه
 قویار ایردی .

موخو مغرب طرفلارکا کوشیش قیلغاننینک سببی شو ایردییکه قتییمه
 بن مسلم اتلیق عرب سردار و جنک قیلغوجی ۷۰۵ و ۷۱۵نجی یل لارنینک
 ارالیقیدا بخارا ، سمرقند و فرغانه شهرلارینیکن اوستیکا غالب بولغانیدا
 مذکور شهر و ولایتلار موخودین یاردم تیلادییلار. اولارغه یاردم برماک اوچون
 ۷۱۲نجی یلدا نیره سی کول تکمین فی بر قوشونی بیلان قتییمه بن مسلم دین قامالغان

سمرقندغه ایباردی لیکن کول نکین نهایت درجه ده مغلوب بولدی. و اندین کین مشرق ترك لار مغربیداکی ترك لار نینک سیاسی ایشلاریغه ارالاشمادیلار اول وقت دا مشرق ترك لارینه عاجزلاشیب ایردی و بعضی قبیله لار خاقانغه تابع بولدیلار.

تاریخ پتوکوچیلار ای تیپ دورلار که قتیبه بن مسلم عرب لار بیلان کاشغرغه کلیب بر مونجه شهرلارنی الیب خامیچه باریب سلطنت قیلیمای یانیب کتتی. لیکن بعضیلار اول طرفلارکا بارغان ایسار دیب ایتورلار. ۷۱۵ هجری یلدا قتیبه وفات بولدی و الفان یورت لار نینک تولالاری عرب لار نینک بویونتوروقنی تاشلادیلار. اول وقت خاقانلار یینه ایران یورتلارینی اوزیکا تارتیلار و خاقانستان نینک مغرب سرحدی کاسپی تینکیزی و جنوب سرحدی ایندوس دریاسی ایردی.

اویغورلار اوترا آسیادا کوچلوق بولماقی

ترك لار نینک اوز آراسیداکی جنك لار تخمیناً ۷۴۰ هجری یلدا توکاکانده ایکی کوچلوق قبیله باشقلارنی باستیلار ۷۴۴ هجری یلدا مشرق داکی ترك لار نینک مملکتی یوق بولوب کتتی لیکن اول وقت خاقانلاردین اوزینی آزاد قیلغان اویغورلار مذکور مملکت نینک اورنیدا توردیلار. مغرب داکی ترك لار نینک آراسیدا کارلوك دیکان قبیله باشقلارنی باستی. ۷۴۰ هجری یل خاقانلار نینک تابع سیدا ایردی لیکن پات یقین بویونتوروقنی تاشلادی اول وقت دا تاریخ یورتلاری نینک اوستیکا کاو سینن چی ناملیق بر نائب والی سلطنت قیلور ایردی. اول اوزی پامیر تاغلاردا تیبیتلیک لار نینک ضدیغه سوقاشیب نصرت تاپقاندین کین خواهاغاندیک سلطنت قیلدی. کاو سینن چی اوزی کوریه لیک بولوب جنك قیلیمشقه نهایت کامل ایکان لیکن پلغه حر یصدار و ظالم بر کشی ایردی اینک بخیل لیمی خاقانستانغه تولا زبان کلتور ادورغان بولدی. — ۷۵۰ هجری یلدا کاو سینن چی تاشکند نینک سیاسی ایشلاریغه ارالاشیب توختا تیلغان عهدنی بوزوب پادشاهی فی اولتوروب خزینه سیننی بولاغان ایردی. اول سبب دین عرب لار نینک

خراسان داکى والىسى بر قوشون ايدارىب تالس درياسى نينك يانيدا خاقانيلار برله قاتيق سوقاشتى (۷۵۱). کارلوكلار اوزىنى آزاد قيلغلى بر فرصت تاييب كاوسينن چىغه هم هجوم قيلدیلار. كاو نهايت مغلوب بولوب آران بر نجه سردارلار بيلان قوتولدى. مونيكن بيلان خاقان نينك اوترا آسياداكى حكومتى ضايع بولدى ۱۲۷ يل اچپيده تانك سلسلهسى نينك دورى نينك اوترا آسياداكى حكومتى ثابت تورغان ايدى. اول وقت دين تارتيب يقيناً ۱۰۰۰ يلغچه خاقانيلار اوترا آسيادا كوچ تاپماس ايردى.

خاقانستان اوز ايجيداكى انقلابى اوروشلارنى توختاتماق اوچون اويغورلار و باشقه اوترا آسيا داكى خلقلاردين ياردم تيلاماكى

حوان تسونك قيصر اوز اهل بيتى بيلان انداغ بزم قىليب خراجتى حددين آشورغان ايرديكه يورت خزينهسى بوزولغان ايردى. مونينك اوستيكه سردار لارى سوقاشدين سوقاشقه مغلوب بولغاندا تابع قيلينغان خلقلار نينك آراسيدا انقلاب بولدى. و قيصر پاي تختىنى تاشلاب جنوب طرفىكا قاچماقچى بولدى. اول وقت تانك خانلىق سلسلهسى بوق بولماسون ديب قيصر نينك اوغلى چو قويوب اتاسىنى تختىنى قويغالى زورلاب اوزى تحتغه اولتوردى. چو قيصر منكا ياردم برينكلار ديب اويغورلار بيلان باشقه مغربداكى خلقغه ايلچيلار بيلان التجا قيلدى. بو خبر اوترا آسياغه يتكانه اويغورلار باشقه باشقه اوترا آسياداكى طائفه لار مذكور التماسنى قبول توتوب خاقانغه باردیلار. و هم ختن نينك پادشاهى ياردم برماك اوچون بر قوشون بيلان چىقتى. كينراك كوچاردىن، تيان شاندين، شمال طرفلارداكى کارلوك لاردين، فرغانهدين و هم عربى امداد قوشونلارى خاقانغه چىقتيلار. و پات يقيندا خاقانى عسكلار نينك سردارى كوتسى اى ۱۵۰۰۰۰ عددليك بر قوشون

اوستیده توردی اول قوشون ایچیده کاکان نینک اوز اوغلیدین باشلانغان اویغور لار نینک بر اطلاق قوشونی بار ایردی.

مذکور انقلاب مونداغ طریقهدا باشلانیدیکه ان لو شان دیکان سردار کیمی تان تونکوزلار بیلان سوقاشیب ۶۰۰۰۰ عسکر یورکان ایردی. آن لو شان قیصر دین تولا یخشی کوروندی لیکن قیصر نینک اورداسیدا کی لار عزت و منصب توغراسیدین اینک بیلان تالاشقاندا اول اوزی: ایمدی منی منصمیم دین توشورورلار دیب خیال قیلیب انقلاب چیقاردی (۷۵۵). ایکی یل دین کین تمام مشرق خاقانیستان اینک قولیدا ایردی. قیصر نینک قوشونلاری مغلوب بولغانی اوچون قیصر نهایت خفه بولوب تاریم یورتلاری نینک اوستیکا والی بولغان کاو سینن چی فی عسکرلار نینک الیددا قتل قیلیب اینک اورنیدا کوتسی ای فی مهم دین اولوغ سردار قیلدی. کوسی ای ۲۰ یل ایچیده خاقانیستان نینک سیاسی ایشلار فی باشلار ایردی.

ان لو شان اوزی ترکی جنسیدین ایکان و انکا شریک بولوب انقلاب قوشونلاری نینک اوستیده تورغوچی ششی لی مینک هم ترک ایردی - ششی لی مینک لویانک تاغ دوانلاری بیلان شنشی میداتقه کلیب اندین کین شانک آغه او تور باریب قیصر فی قاچوردیلار. ایلکاری بیان قیلینغاندیک اگر اویغورلار بیلان باشقه امداد قوشونلاری یاردم برماکان بولسه انقلابچیلار نصرت تاپار ایردی لار لیکن تایقان یاردمی بیلان قیصر نینک قوشونلاری چانک انداکی چونک سوقاشدا قیصر نینک عسکر لاری شجائت لیک و بهادر لیک اویغورلار نینک مددی بیلان انقلابچیلار اوستیده کا نصرت تاپتیلار.

اویغورلار نینک و باشقه امداد قوشونلار نینک یاردمی بیلان قیصر پای تختیغه یانیب بارالدی. اویغورلار نینک یش ییا کبوسیفه (نائب امیر) قیصر نینک قیزی خاتونلوققه بریلدی و خاقانیلار هر یل چونک سوغاتلار برماچی بولدی لار.

لیکن انقلاب تخی توکامکان ایردی اویغورلار نینک بر قوشونی نچه مرتبه انقلابچیلار بیلان جنک قیلغاندین کین ۷۶۳ ونجی بلدا تنجلیق بولدی. تخمیناً اوتوز

میلیون آدم انقلابدا اولتورولدی دیب خاقانی تاریخ خبر برور.
 ۷۶۵ نجی یلدا خاقانیلار و اوغورلارنینک آراسیدا بر دوشمنچیلیک پیدا
 بولغالی آز قالدی. تیبیلیک لار ایکی یلدىن ایلكاری چانک انغه کلیب بولاغان
 ایردیلار. ایدى بر بولوب ینه بولاغالی چیقالی دیب اوغورلار بیلان مصلحت قیلغان
 ایکن لیکن کوتسی ای اوغورلار بیلان سوزلاشیب اولارنینک مقصودینی انداغ
 تبدیل قیلدیکه خاقانیلارغه یاردم بریب تیبیلیکلارنی قاچوردی.
 اوغورلار خاقانیلار بیلان همعهد تورغاندا اول ایکی خلقنینک اوترا سیداک
 احوالی بارغان ساری اوبدانراق بولدی. اوغورلار مدنیت تاپماقغه و رواجلیققه کوشیش
 قیلادورغان بر خلق ایردی.

تاریم ولایتلار تیبیتکا ینه تابع بولماقی

خاقانیلار تالسدا مغلوب بولوب انقلاب بیلان عاجزلا تعاندین کین تاریخ ولایت
 لاری تیبیلیکلارنینک قولیغه ینه توشوب اولارنینک فرمانیدا اوزون وقت توردی.
 اول وقت باره سیدین تاریخ خبر برمایدور لیکن تعین ایکن که تیبیلیکلار ۸۲۱ نجی
 یلدا تاریخ یورتلارینک خواجهلاری ایردیلار. اول ییل تیبیت خاقانیستان بیلان
 صلح قیلدی و سیاسی ایشلار اول وقتدین تاریخ صلحنینک نشانه سیدا بولدی
 چونکه بودهی دین تیبیتده کوچلوق بولوب خلقنینک خیالینی باشلار ایردی.

قرغیزلار اوغورلارنینک کهنه یورتلارینی الماقی

اوغورلارنینک کوچلوق مملکتی اوز ایچیداک نا اتفاقلیق و جنک لار بیلان
 عاجزلاشقان ایردی. قرغیزلار فرصتی یوتورمای ۸۴۰ نجی یلدا اوغورلارنینک
 اورخونداکی حکومتکا هجوم قیلیب غالب بولوب اوزی اول یرده اولتوروغلوق

بولدیلار. مغلوب بولغان اویغورلار هر طرفکا تارقایلدیلار بر قبيله قیصرینیک اذنی
 بیلان چونک سفیلینیک یانیدا ساکن بولدی، باشقه بر قبيله مغرب شمالی کانسوغه
 کلیب اندا تخمیناً ایکی یوز یل اولتوردی و بر قبيله طرفانغه باریب اندا ساکن
 بولوب اوزیکه خانلیق قلیب اولوغ مدنیت چبقازدی. اول خانلیقنی اویغورستان
 اتادیلار. خانلاری اولاً قرا خواجهده کبراک بش بالبقده (اورومچیده)
 اولتوردیلار. مذکور مملکت چینکیز خان هجوم قیلغان
 وقتینغچه ثابت توردی.

اویغورلارینیک تاریخ داکی حکومتی

بوینکی اویغور حکومتی نینک کوشیشی بیلان تاریخ یورتلاری نینک احوالی
 تمام ینکوشلانیب باشقه بولدی و ساکنلاری ترکی نظام و رسملاری توتادورغان
 بولدیلار ختن، یارکند، کاشغر، آقسو، کوچار، قراشهر و طرفان شهرلاری نینک
 خلقی یقیناً ۹۰۰ نجی یلغچه تولاراق آری جنسلیق بولوب آری تیللاردین بولغان
 بر زبان بیلان سوزلاشور ایردیلار. کوچار و طرفاندا اول وقتغچه توخاری دیکن
 انکا یقین زبانلار بیلان کب قیلور ایردیلار.

تاریخ نینک جنوب طرفلاریده ۷۰۰ نجی یلغچه باشقه بر آری تیل یعنی ساکه
 لار نینک زبانی بار ایردی مونیکنکدین باشقه بودهی خانقاهلاریدا هندی زبانلار ایشلاتور
 ایردیلار. فارسی زبان اول وقتلاردا هم تاریخ یورتلاریدا تاپیلور ایردی. بو زباندا
 تولا قدیم قی کتابلار تاپیلغان ایکن. موشو وقت نینک بر نجه علمدارلار مغرب کانسو
 نینک مغرب شمالیداکی قیون حوانک نینک یقینیدا بر غار ایچیده تخمیناً ۱۵۰۰۰
 کتاب تاپتیلار مذکور کتابلار ۱۰۳۵ نجی یلدین تارتیب اول غاردا توزوب ایکن.
 مسلمان تصنیف قیلغوچیلار اویغورلارنی توقوز اوغوز دیب دورلار. اویغورلار
 تاریخ نینک شمال طرفلاریده کوچ تاپقاندین کین اولار آری خلقلار بیلان ارالاشور

ایردیلار و اویغور تیلی بارغان ساری آری زبانهلاری یوقاتور ایردی.
 كوچار نینک یقینیداکی غارلاردا تاپیلغان سیزیک صورتلار اویغورلار نینک
 مدنیت و هنرده رواجلیق تاپقانی کورساتور. کهنه راق صورتلارده آری شکل لیک
 خلق کورونور و کینکی صورتلارده ترك شکل لیک خلق باردور.
 ترك جنسلیق بولغان اویغورلار تاریخ نینک مشرق طرفلاری فی الغاندین کین
 مغرب طرفلاریکا هم تارقایتیلدی لار لیکن تاریخ نینک مشرق طرفلارده کارلوك
 دیکان ترکی طائفه تولاراق نظام و رسملارکا تائیر قیلدی. چونکه ۹۰۰ و ۱۰۰۰
 ییللار نینک ارا لیقیدا کاشغردا بر کارلوك سلطنت سلسله سی حکومت قیلور ایردی.
 تاریخ هجری نینک تخمیناً اوج یوز اوتوزیدا کاشغرداکی پادشاه نینک اوغلی سلطان
 ستوق بغرا خان مسلمان بولوب اوزینی سلطان قیلیب کاشغر خلقی فی مسلمان
 قیلدی. اینک اوغلی حسن بغراخان اتاسی نینک جاییدا اولتوروب یارکندی
 جنک بیلان ایب خلق فی مسلمان قیلدی. بارا بارا اویغورلار نینک تولاسی مسلمان
 بولدی — اول وقت دین تارتیب اسلام اوترا آسیادا بودهی دین فی
 بارغان ساری باسار ایردی.

مغرب طرف لار دین کلکان دین لار

بودهی دین نینک اوترا آسیادا رواج تاپقان نینک باره سیدین ایلکاری بیان
 قیلینغان دور. خاقان تانک خانلیق سلسله سی نینک وقتیدا اوز حکومتی فی ایرانغچه
 کنکرتکان دین کین مغرب آسیا نینک دین لاری اوترا آسیا بیلان خاقانغه کلتورولدی.
 خاقانی تاریخ دیب برورکه فارسیلار نینک قدیمی دین زوروستری یا که
 زرداشتنی خاقانغه کلتورکان ایردی اوترا آسیادا بولغان مو و یا ایماسو معلوم
 ایماس دور. مسیحیلیک دینی هم قدیم وقتلاردا اوترا آسیا و خاقانغه کلدی.
 قایسی وقتلار بیلان اولاً اوترا آسیاغه کلکان معلوم ایماس لیکن ۷۸۱ نجی یلدا

پتولسكان يادكار تاش مسيحيلىك خاقانغه كلكاندين تارتىب ۱۵۰ يىل ايچىدە بىئاننى دىب برور (اول يادكار تاشى نىنك راستلىقىدىن خاقانى تارىخ كواہ برور)

مسيحيلىك دىنى ۶۳۵ نجى يىلدا سوريەدىن خاقانغه كلدى و اول مسيحيلىك مذهبى نستورىانى مسيحيلىك اتانور ايكان. نستورىانى مبشر قيصردىن چىرايلىق طريقتدا قبول قىلىندى و اول اوز دىن كىتابلارنىنى ترجمە قىلىپ قيصرغه تعليم بردى. قيصر يىنكى دىننى يىخسى كوروب وعظ ايتىلسون دىب بيوردى. كىن اول تعليم يىخسى بولوب مملكتدە بشارت بىرلسون دىب اوچ يىلدىن كىن بر كونكىسى چىقارىلدى. و پات يقىندا پاي تىخت شىرىدە بر كىلىسا ياسالدى. ۷۴۵ نجى يىلدا مسيحي عبادت خانەلار همە چونكراق شىرلارده بار ايردى. مذكور يادكار تاش دىب بروركه خاقانى قوشونلار نىنك سردارى كوتسى ايبى مسيحيلىك كاهەدىن كوچلوق يارى بر كوچى ايردى و ۸۴۵ نجى يىلدا مسيحي و زوروستىرى كاهنلارنىنك عددى ۳۰۰۰ ايكان و اولارنىنك تولالارى مغربدىن ايردىلار.

اول وقتلاردا مذكور دىنلاردىن يىنە بر دىن يعنى مانىملىك دىنى اوترا آسياهە و خاقانغه كلدى. اول دىننىنك باشلاغوچىسى مانى اتلىق كىشى ۲۱۵ دە توغولدى. انىنك تعليمكا موافق نور و قرانكغولوق دىكان بر بىر بىلان تنك ايكى قوت دور. نورنىنك چونكى اصلى خدا و قرانكغولوق نىنك چونكى شيطان دور. اول ايكىلاسى هميشە بر بىر بىلان جنك قىلىشىب تورادور. شيطانلار اولقى دىناوى آدملارنى نوردىن و قرانكغولوقدىن يراتقان ايردىلار. اكر آدملار نجات تاپقالى خواھلاسه اوز ياروغ ذاتىنى قرانكغولوقدىن آرىماق لازم بولادور و نجات نىنك يولىنى چونك پىغمبرلار يعنى يسوع مسيح بوده زوروستىرى و مانى كورساتكان دورلار. مانى اولاً ايراندا چونك رواجلىق تاپقان ايردى لىكن آخر دارغه تارتىلدى. سوغديانهلىقلار انىنك تعليمىنى قبول توتوب كىتابلارنىنى اوز تىلىغه ترجمە قىلدىلار. اول سوداگر خلق مذكور دىننى تارىم يورتلارىغه كلتوردى اندىن كىن خاقانىستانغه كلتورولدى. اندا مانى دىنى ۶۹۴ نجى يىلدا تاپىلادور. ۷۳۲ نجى يىلى مانى دىنى

باطل اما امت لاری توسولمای اوز عبادتی فی خاقان مملکتیده قیلسونلار دیب بر کونکسی چیقاریلدی.
 اویغورلار ۷۶۲—۷۶۳ یلدا آن لو شان نینک انقلابی فی توسوب اوز یورتیغه
 یانغاندا مانلیق مبشرنی بیلان بیله الیب باردیلار. مانی دینی مغولستاندا چونک
 رواجلیق تاپیب اویغورلار نینک برنجی دینی بولدی. اول دین کوچلوق اویغورلار
 نینک دینی بولغانی اوچون خاقاندا توسولمای آزاد ایردی لیکن اویغور حکومتی
 توشکاندا دینی خوار کورونوب قالدی.

تانک خاتلیق سلسله سی دین بولغان قیصرلار باشقه باشقه دیندارلارغه آزادلیق
 برور ایردی لار لیکن بارغان ساری غیری دیندارلارنی قوغلاب یوقاقلالی باشلادیلار.
 اوزون وقت یورتدا توروب کوچلوق بولغان بودهی دین فی یوقاقلالی لیکن مسیحیلیک
 بیلان مانی دینی تمام یوق بولوب کتتی. هر قانداغ بولسه مذکور ایکی دین اوترا
 آسیادا برنجه یوزیل توروب اویغورلار نینک طرفانداکی حکومتیده کوچلوق ایردی لار.

خیتان تونکوزلاری تیرک لار نینک اورخونداکی یورت لارینی الماقی

خیتان نینک امیرلاری نینک بری یی لی آپا وکی اتلیق بر کشی اورخون
 دریاسی نینک چوره سیده اوزیکا بر چونک حکومت بنا قیلغانی بیلان خیتان نینک
 رواج تایماقی باشلانادور. ۹۰۷نجی یلدا اول ۳۰۰۰۰۰۰ آتلیق عسکر بیلان
 خاقان نینک شمال سرحدی دین اوتوب کیریب کلادورغان ییلار ایچیده خاقانیلارغه
 چونک جفا قیلغوچی بولادور. حان یین حوئی اتلیق بر مصلحت بر کوچی سی
 بولوب اول یاوا خلققه دهقانچیلیق سودا کرچیلیک عمارت بیلان شهر یاساشنی
 اورکاتور ایردی. خیتان حکومتی محکم و چونک بولدی و آپا وکی نینک اوغلی
 انی لیباو ایمپراطور لوقی اتادی. ۹۹۱نجی یلی یو چن دیکان بر تونکوز قبیله
 سی انکا تابع بولدی. ۹۹۳نجی یلی کوریه فی الدی و ۱۰۰۴نجی یلدا قوشون

اول وقتدا خاقان نینک پای تختی بولغان کای فنک شهری نینک الیدای توردیلار. قیصر هر یل تعین بر سوغات یا که آلبان برکالی وعده قیلدی و مونیکن بیلان اوزی و ایننک پادشاهلیقی قوتولدی. خیتان تونکوزلار نینک حکومتی اول وقتدا مغربداکی لار نینک اراسیدا همه دین کوچلوق بولوب ۱۱۲۵نجی یلغچه برقرار توردی. ایمدیکی وقتلار نینک پی پینک ایننک پای تختی ایردی.

اوترا آسیاداکی قرا خطای نینک حکومتی

خیتان حکومتی توشکانده تولا خلق ییغیلیب مغرب طرفلاریکا باریب ایلی دره سیده اولتوروب سی لیاو (مغربی خیتان) یا که قرا خطای حکومتی فی بنا قیلدی تخمیناً اوج یوزیل تورغان اویغورلار نینک حکومتی انکا کیردی (تخمیناً ۱۱۵۰نجی یلی) قرا خطای نینک اولقی پادشاهی فوشی یا که نوسی آتایب تیانشان تاغلاری نینک شمال طرفیداکی باله ساکون دیکان برشهرنی پای تحت قیلیب تمام ترکستان فی هم فرغانه فی اوزیکا تابع قیلدی. اوزینسی کورخان یا که پادشاهی عالم آتادی. قرا خطای نینک حکومتی یقیناً یوزیل یعنی ۱۲۱۱ غچه توردی.

مغول لار نینک هجو میدین ایلکارکی کرایتلیک لار و اوترا آسیاداکی باشقه کچیک حکومت لار

کرایتلیک لار نینک مملکتی مشرق ترک لار نینک بايقال تینکیزی نینک جنوب طرفلاریداکی یریده بار ایردی. مذکور طائفه نینک تاریخی انچه معلوم ایماس و ایمدیکی علم دارلار یورق نینک سرحدلارینسی بیله ماسلار. کرایتلیک لار نینک پادشاهی اولنک خان آتاندی لیکن تاریخ پتو کوچیلار ایتور که اول خلق مسیحی ایردی و پادشاهلاری یوحنا کاهن دیب اسم کوتاردیلار. اول وقتداکی باشقه مملکت لار نینک

اراسیدا نایمان مملکتی بار ایردی. انینک خلقی هم مسیحی بولغان ایردی. اوریات خلقی یاکه ایلدوتیلار بايقال تینکیزی نینک مغرب طرف لاریده ساکن ایردیلار. مذکور مملکت لاردین بولک اوزیکقا قایلایدورغان کچیکراک ولایتلار بار ایردی. کرایتلیک لار نایمانلیق لار و اوریاتلیق لار ترک جنسیدین مو یا ایماسمو معلوم ایماس.

اوجونجی دور

(چینکیز خان نینک جنک لاری برله باشلانغان خلق لار نینک چونک مهاجرت لاریدین تارتیب ۱۲۰۰—۱۷۰۰ ییل لار نینک آرابیقیدا بولغان روسیه نینک هجومی بیلان تمام بولور.)

مغول لار بر چونک حکومت پیدا قیلغانی بیلان اوترا آسیادا برینکی وقت باشلانادور. تموجین اتلیق یاش بر مغول سرداری بر نچه اوزیکقا قایلایدورغان قبیله لارنی زورلوق بیلان اوزیکقا تابع قیلدی (۱۱۸۸) تموجین اولاً اونک خانغه تابع ایردی لیکن بارغان ساری اوز خواجه سیدین سلطنتنی تارتقالی خواهلادی. ۱۲۰۳ ونجی ییلدا اورغه نینک یانیدا بر چونک سوقاش بولغاندا تموجین اونک خان نینک قوشوننی مغلوب قیلیب کرایتلیک لارنی اوزیکقا تابع قیلدی اندین نایمان حکومتیکا هجوم قیلیب نایمانلیق لار هر طرف دین یاردم تاپسه هم اولارنی مغلوب قیلیب سی لیاوغچه همه یورت لارنی آلدی.

تموجین اول نصرت لارنی تاپقان دین کین اورخون دریاسی نینک یانیدا کی قرا قورام کلوران دیکان شهرده اورداسینی سالیب اوزینی چنکیز خان آنادی (۱۲۰۶). چنکیز خان اوز چونک ایشلارینی باشلاندا همه اوترا شمالی آسیادا کی پاته چی خلق لار نینک همه سی نی بر قیلای دیب قصد قیلغان ایردی. کینراک مدینت لیک مملکت لارنی هم اوزیکقا تابع قیلغانی خواهلادی.

چنگیز خان ایلكاركى هونلار بيلان ترك لار نينك سردار لار يدین سلطنت و سياسى ايشلارنى پخشيراق اوقار ايردى. فقط نهايت چونك جنك قىلغوجى بولسماي بلكه هم سلطنت و ترتيب ايشلار ينى بيلور ايردى. مغلوب بولغان قبيله لارنى مغول قبيله لارى بيلان حكومت ايچيده تنك قىليب نا اتفاق بولغانلارنى چينك عسكر ترتيبى بيلان باسار ايردى. هر چونك بولغان اوغول عسكر بولدى. عسكر لار ۱۰۰۰، ۱۰۰۰ و ۱۰۰۰۰۰ عدديك لنگره و قوشون لارغه بولوندى و همه سى نينك اوستيكا چنگيز خان اوزى توردى. جنك و صلح وقتى دا اوخشاش مش قىلور ايردىلار. مظلوم كشيلاز پاته لار ينى باقار ايردى و اير كشيلاز جنك قىلور ايردىلار.

اولا چنگيز خان اوز يراغلار ينى مشرقته اوزا تيب ۱۲۰۷ - ۱۲۲۱ يىل لار نينك ارايقيدا خاقانغه و كوريه كا چيقيب جنك قىليب توردى. اولقى يىل لاردا سى لياوغه هجوم قىلمادى - نايمان حكومتى توشكاندين كين آخرقى پادشاه نينك اوغلى كوچلوق سى لياوغه قاچيب اندا تورغان ايران ولايت لارى نينك همه دين كوچلوق اميرى شاه محمد بيلان مصلحت قىليشيب اوز ينى مهمان قىلغان يى لو امير لاريكا خيانت قىلور ايردى. كوچلوق اوز قصديدا مقصودغه يتيب ۱۲۱۱نجى يىلدا شاه محمد بيلان قرا خطاي مملكتنى تقسيم قىلدى. كاشغر مملكتى بيلان ايلي دره سى كوچلوققه و قالغانى شاه محمد كا تكدى. ليكن پات يقين دا اول چنگيز خان بيلان بر بولوب كوچلوققه دوشمن بولدى و اولار نينك قوشونلارى ايسيق كول نينك يانسيدا سوقاشقاندا (۱۲۱۷) كوچلوق نينك عسكر لارى مغلوب بولدىلار. مونينك بيلان كوچلوق نينك حكومتى سيندى و ظلم تارتقان خالق چنگيز خاننى خوشلوق بيلان قبول قىلدى. اول وقت چنگيز خان نينك حكومتى خوارزم كوچلوق حكومتغچه يتتى. خوارزم حكومتىكا ايمديكى ايران، افغانىستان، بخارا، خيوه و ياكسارت (ياكه سير درياغچه يتكسان يورت) كيردى.

ليكن چنگيز خان بيلان خوارزم حكومتى نينك پادشاهى شاه محمد اوترا سيدا دوشمنچيلىك پيدا بولغالى اوزون قالمايدى. شاه محمد نينك بر والى سى چنگيز خان دين

کملکان بر کاروان نینک آدم لارینی قتل قیلدی. بو ایش چنکیز خانقه معلوم بولغاندا اول والی فی منکا تاپشوروب برکیل دیب شاه محمدغه ایلچی ایباردی. ایلچی کملکانده شاه محمد اول قتل قیلینسون دیب بیوردی لیکن ایلچی بیلان کملکان کشیلارنی اولتورمای سقال لارینی توشوروب قویوب بردی. بونینک ناموسیغه چنکیز خان نینک اوچوری خیال بولمادی. اوچ مغول قوشونی شاه محمدکا هجوم قیلیب (۱۲۱۹) ضد تورالمغودیک اینیک قوشونلارینی باسیب تولا قان توکار ایردی. ۱۲۲۰نجی یلدا بخارا شهری و آز وقت دین کین سمرقند چنکیز خان نینک قولیغه توشتی و شاه محمد شهر دین شهرکا قاجیب آخر قاققوندیک کاسپی تینکیزداکی بر جزیره ده اولتوردی.

۷

چنکیزخان اوزی قوشونلاری بیلان افغانستان دین اوتوب ایندوس دریاسیغچه باردی لیکن اندین یانب خاقان نینک ضدیغه چیقان قوشونلارنی باشلار ایردی. سی هیمیا مملکتی ۱۲۲۴نجی یلدا مغول لارغه انقلاب قیلیب اوزینی آزاد قیلغان ایردی. بو سببدین مغول لارنینک آچیغی کلیب اولارنی انداغ یوقاآتیکه یوز ایرکشیدین فقط ایکی قالدی.

چنکیز خان ۱۲۲۷نجی یلدا وفات بولغاندا ۷۳یل عمر کوروب ۲۵یل پادشاه بولوب ترکستان، اوروستان، هندستان و ینه بر نجه یورتلارنی اوزیککا تابع قیلغان ایردی.

چنکیز خان اولکانی بیلان مغول حکومتی توشمادی. چنکیز خان وفات بولماسدین ایلکاری مملکتی تورت اوغلیغه تقسیم قیلغان ایردی یعنی:

- ۱ — جوچی خانقه جنوبی اوروس یورتلاری
- ۲ — چاغتای خانقه سی لباو یاکه دریای آمودین تارتیب فرغانه ولایتی و مغولستان
- ۳ — اوکتای خانقه شمالی سونکاریه
- ۴ — تولوی خانقه قرا قورام یورتلاری بریلدی.

اوکتای خان مغول امیرلارنینک مصلحتی نینک چونک خانی بولدی (۱۲۲۹)

اول ۱۲۴۱ نجی یلغچه سلطنت قیلدی. چنگیز خان نینک خیتان اصل زاده سی بولغان یی لوچو نسایی اتلیق بر مصلحت بر کوچی سی بار ایردی. اوکتای خان نینک چونک خان بولوشیغه اول اوزی سبب ایردی. اوکتای چونک بر جنک قیلغوچی بولسه هم سیاسی ایشلاریدا کوچلوق بولمای ملایم یواش بر کشی ایردی. بو سبب دین یی لو تختدا اولتورماسه هم سلطنت قیلور ایردی. مغول لار یورت لارنی اوزیکا تابع قیلماق اوچون جنک قیلغاندا تولا خلقنی اولتوروب ظلم سالیب توردیلار لیکن تابع قیلغاندین کین چونک آزادلیق بردیلار. مسلمان، مسیحی، مانی و بودهی دین لارغه آزادلیق برور ایردیلار. چونک خان و اینیک تکیداکی خانلار چونک مملکت ایچیده صلح و آزادلیق بولسون دیب ایشلاب توردیلار.

لیکن اول چونک مملکتی ده بارغان ساری نا اتفاقلیق پیدا بولور ایردی. بر سبب شو ایردیکه تابع قیلینغان خلق لار نینک مدنیتی تولاراق پاته چی مغول لار نینک کی دین ایکیزراک ایردی. مغرب طرفلاریده مسلمان امیرلار قویادور و اوترا آسیادا هم باشقه باشقه طریقده نا اتفاقلیق چیقادور. اوکتای خان نینک سلطنت وقتیدا مغول لار خاقانغه باریب جنک قیلیب اوزیککا یورت لار تابع قیلور ایردی لار و اولار نینک قوشونلاری هم آورویاغه باردیلار.

جوچی خان نینک اوغلی بباتور آورویا مملکت لاری نینک قوشونلارینی مغلوب قیلیب ویذا شهری غچه چیقان ایردیلار. لیکن اوکتای وفات بولوب دور دیب خبر کلکانی اوچون جنوبی روسیهغه ایتیک یانیب کتی.

اوکتای وفات بولغاندین کین اینیک مسیحی ملیکده سی توراکینه بش یل سلطنت قیلدی. اندین کین اینیک اوغلی کویوک خان ۱۲۴۶ — ۱۲۵۱ یل لار نینک ایچیده چونک خان بولدی اندین کین اینیک ایکی توقانی مانککو ۱۲۵۱ یل دین تارتیب ۱۲۵۹ ونجی یلغچه چونک خان ایردی. اوزی تولوی نینک اوغلی بولوب اناسی نینک مکر حیله سی بیلان تختغه اولتورغان ایردی. مونیکن بیلان اوکتای و تولوی نسل لاری تخت توغراسیدین تالاشادورغان بولدی لار. لیکن تولوی نسل

نصرت تاپتی و مانگو، خوبلای، هولاکو و اریکبوکا دیکان تورت بر توقان باشقلارنی باسار ایردی. اول تربیت تاپقان برادرلار کا پاته چی اوقاتی کفایت بولمادی. اول وقت دین تارتیب مغول لار مدنیتلیک مملکت بولغان خاقانیستان و ایراننی اوزیککا تابع قیلغالی قصدلار ایردیلار. خوبلای مشرق آسیاداکی جنک لارنی قیلماقچی بولوب خاقانیستان نینک چونکراق حصه سی نی الیب مانکودین کین (۱۲۶۰ — ۱۲۹۴) چونک خان بولوب یوان اتلیق خاقانی خانلیق سلسله سی نی بنده قیلیب (۱۲۸۰ — ۱۳۶۸) اول سلطنت سلسله سی نینک اولقی قیصری بولدی.

اول وقت دا مغول لار نینک خانلیق لاری بولار ایردی:

- ۱ — هولاکولای (هولاکو) و اینک اولادلاری نینک تکیداکی ایران نینک خانلیقی
- ۲ — جوجوی نینک (جوجی) اولادلاری تکیداکی روسیه خانلیقی
- ۳ — چاغتنای نینک اولادلاری نینک تکیداکی اوترا آسیانینک خانلیقی (پای تختی ایلی ایردی)

۴ — اوکتای نینک اولادلاری نینک خانلیقی (پای تختی قوبده ایردی.)

۵ — چونک خان نینک خانلیقی یعنی مغولستان تبت خاقان و کوریه.

خوبلای نینک اولادلاری اوزون وقت چونک خانلیق مرتبه سی نی توتار ایردیلار. خانلیق لار اوزیککا قایلانغاندین کین اولار نینک اراسیدا دوستلوق بار ایردی. مونینک اوچون ولایت لار اوترا سیداکی آلیش بریش و یول یاساشی رواجلیق تاپار ایردی. خاقاندا کاغندیل ایشلانک اندیک خوبلای نینک بیوروقی بیلان تمام مغول مملکتیده ایشلاتادورغان بولدی. بو هم سودا ایشقه یاردم بردی. اول وقت دا یولاچیلار آسیانینک کاروان یول لاریدا خاطر جمع و تنجلیق بیلان یورور ایردیلار. چونکه همه یورت لار بر چونک حکومت نینک تکیده بولوب بر بری بیلان جنک قیلالمادیلار.

اول وقت لاردا سفر قیلغان آوروپالیق لار مغول حکومتی نینک احوالی نی ایتیب بریب دورلار. بولار نینک بری کویوک چونک خان بولغان چاغدا قرا قورام شهریککا کلدی اول سفر قیلغوجی مغول لار نینک پای تختیدا خاقان، هندی و ایرانلیق سودا کرلار

بیلان کورریشکانی و مغول لارنینک ضیافت لاری نینک زینتلیکی و عرق مجلس لاری باره سیدین دیب بریب دور و تعین ایکان که کویوک خان نینک طبیب لاری یونانی ایردیلا. ینه بر سفر قیلغوچی ایتیپ بریب دور که اول وقتدا قرا قورامدا ۱۲ بودهی عبادت خانه ، ایکی مسجد و بر مسیحی کلیسا بار ایردی و دنیانینک همه چت لاریدین کلکان آدم لار اندا تاپیلور ایردی. اول سفر قیلغوچی لارنینک اراسیدا مارکو پولو اتلیق برکشی بار ایردی - اول ایران ، مغرب ترکستان ، کاشغر و ختندین اوتوب خاقانغه باریب اندا ۱۷ ییل توروب یانک چو شهریده اوج ییل والی ایردی. خوبلای انی تولا یخشی کورکاج تیب ، بیرما ، جاوا ، هندستان و باشقه یورت لارغه خان نینک ایلچی سیدیک ایباریلدی اول وقت خاقاندا نهایت تولا آوروپالیق لار و مغرب آسیالیق لار بار ایردی .

اوترا آسیانینک خانلیقی

ایلکاری بیان قیلینغاندیک اوترا آسیانینک خانلیقی چنکیز خان نینک اوغلی چاغتای خانغه تکدی. اول اوزی مسیحی ایردی. انینک خانلیقیغه ایلی تاریم یورت لاری و ایران نینک مشرق شمالی کیردی. خانلیقی نینک مغرب ولایت لاری نینک خلقی اسلام دینیغه کیرکان ایردی و ۱۲۵۰ دین تارتیب اسلام دینی خانلیق نینک باشقه یر لاریده هم کوچلوق بولدی — ۱۲۷۰ نجی یلدا وفات بولغان سراق اتانغان خان اوزی مسلمان بولدی .

چاغتای نینک وقتیدا تنجلیق ایردی لیکن انینک وفاتیدین کین چنکیز خان نینک نبیره لاری یورت تالاشیب بربری بیلان جنک قیلیمشیب خلققه بی آراملیق یتکوزور ایردی . اوکتای خان نینک اولادیدین بولغان کایدو خان ۱۲۶۶ نجی یلدا چاغتای اولادیدین ایلی بیلان کاشغر ولایتنی تارتیب الدی لیکن ۱۳۰۱ نجی یلدا اول یورت لار ینه چاغتای نینک خانلیقیغه قوشولدی .

مغوللارنىڭ زىمىنىدا مسىھىيلىك دىنى اوترا آسىيادا رواجلىق تاپار ايردى.
 قرا قورامداكى خان نىڭ اهل بيت لارى نىڭ بعضى سى مسىھى بولغان ايردى. اول وقتدا
 مسىھىيلىك خاقانغا يىنە تارقا تىلور ايردى. كاشغردا كىلىسانىڭ بر چونكى اولتورور ايردى و
 ماركو پولو دىكان علمدار ايتىب برب دوركه ياركىندە ايكي كىلىسا بار ايردى.
 ۱۳۱۸نجى يىلدا ايلي بيلان كاشغر ولايتى اوزىنى چاغتاي خانلىقىدىن آيرىدى
 اما ۱۳۶۰نجى يىلدا يىنە قوشولدى. اول وقتدىن تارتىپ اسلام دىنى باشقا دىنلارنى
 باسىپ اوترا آسىيانىڭ دىنى بولور ايردى.

تيمورلنك و انىڭ سلطنت سىلسىسى

چاغتاي سلطنت سىلسىسى ۱۳۶۰نجى يىلدا يوقالدى و انىڭ اورنىدا ترك جنسىدىن
 بولغان تيمورلنك اتلىق مغولىستان نىڭ بر اميرى پادشاه بولدى. تيمورلنك تولا جنك قىلىپ
 ايران، گورجستان و جنوبى روسيه دىكى خانلىقنى اوزىغا تابىع قىلىپ ۱۳۹۵ دە
 موسقواغچە چىقتى. ۱۳۹۷ و ۱۳۹۹ دا شىمالى هندوستان نى الدى اندىن كىن سوريه
 دىن بر چونك حصه نى الپ ۱۴۰۲ دە اناطولىغا كىرىپ انقره شىرى نىڭ يانىدا
 تركلارنى قاتلىق اوروب مغلوب قىلدى. اندىن خاقانغا هجوم قىلماقچى بولدى لىكن
 شونى تيمورلنك قىلماسدا ۱۴۰۵ دە وفات بولدى. تيمورلنك عالم نىڭ همه دىن
 چونك جنك قىلغوجىلارنىڭ برى ايكىن لىكن تولا ظالم و ناحق قان توكوچى
 ايردى دىب تا ريخ يازغوجىلار ايتورلار.

تيمورلنك نىڭ اولادلار دىن بولغان **ظاهر الدين محمد** شىمالى هندستانداكى
 دهلى و آغرا شىرلارنى الپ هندستانداكى اولقى چونك مغول خان بولوب بر هندى
 امپراطورلوقى بنا قىلدى. انىڭ امپراطورلوقى اوغلى **اكبر** واسطه سى برله
 تىخى محكم بولور ايردى.

قازاق - اوزبىكلار ۱۵۰۰نجى قرن نىڭ آخىرىدا و ۱۶۰۰نجى قرن نىڭ

دسلاييدا رواجلىق تايىب تيمورلنك نينك اولادى نينك سلطنتىكا زيان يتكوزور ايرديلار. اوزبك لار طوران بيلان ايران لاردين آرالاش بر خلق بولوب چنكيزخان نينك اوغلى جوچى خان نينك اولادلارى ايكانمىزديب خيال قىلور ايرديلار. اولار بخارا، خيوه و قوقندده خانلىق لار بنا قىلور ايرديلار. اول وقتدا ترك لار عاجزلاشيب ينه بر چونك حكومت پيدا قىلاماس ايرديلار.

مغول لار نينك حكومتى توشكاندين كين التاي بيلان مغرب سبيرياداكى ترك لار آزاد بولديلار. ۱۴۰۰ ونجى يلدين كين اولار نينك مغرب حصهسى اشين درياسى نينك يانيدا بر حكومت پيدا قىلدى. بو حكومت آز وقتدين كين ايكىكا بولاندى. ليكن تخمينا يوز يىل كين قازاق لار كليب مذكور ايكى مملكتنى ايب اوزيكا چونك بر حكومت پيدا قىلديلار.

مغول لار نينك حكومتى عاجزلاشيب كچيكر اك بولغان نينك بياني

۱۳۴۸ نجى يلدين تارتىب خاقان نينك باشقه باشقه طرف لار يده خلق حكومتىكا ضد قويوب انقلاب چيقارور ايردى چونكه مغول سلطنت قىلغوجىلاردين ناراضى بولغان ايردى. انقلاب چيقارغان سردار لار نينك آراسيدا چو ديوان چانك ناملىق بر كشى بار ايكان. آخر سلطنتنى اوز قولىغه ايب ميينك ديكان خانلىق سلسلهسى نى بنا قىلدى مونينك بيلان خاقانىستان مغول لار نينك قوليدىن كتى.

۱۳۷۰ نجى يلدا مغول لار شنشى، شانشى و كانسو تاغلار يدين هيدالدى و برنجه يلدين كين چنكيز خان نينك اوز وطنيده كرولن درياسى نينك يانيدا مغلوب بولديلار. ايكى يلدين كين خطاي لار خامى ياكه قولنى الغانى بيلان كاروان يول لار يغه بر آچقو تاپقان ايرديلار.

اول وقت خاقاندين هيدالكان مغول لار ينه قرا قورام شهريني اوزيكا پاي تخت
 قيليپ بايقال تينكيزي نينك جنوب بيلان مشرق جنوبيداكي مغول لارني اوزيكا تابع
 قيلديلار. بو مشرق خائليق مغرب مغول لار نينك اوستيكا تورور ايردي ليكن فقط
 اوترا آسياداكي ايلوتليق لار (قالماق لار) اولارغه اطاعت قيلمور ايرديلار.
 خاقانيلار مغول لارني مغلوب قيلمغاندا ايلوتليق لار اوز خواجه لاريغه وفاسز
 بولغالي باشلاديلار و خاقانيلار مغول لارغه هجوم قيلمغاندا ايلوتليق لار مغول لارغه
 ياردم برماي بلكه بعضيدا دوشمن نينك طرفيكا اوتوب الدي. ليكن بعضيدا اولار
 بيلان خاقانيلار آراسيدا دوشمنچيلىك پيدا بولور ايردي. ۱۴۴۹ ونجى يىلدا خاقانى
 قيصر اورولوب اسير قيلمىدى و ايلوتليق لار بيكين غچه چيقتيلار.
 تخميناً ۱۵۵۰ نجى يىلدين تارتىب مغول لار ايلكاركي ديك جنك قيلممايدورغان
 بولديلار. سبب شو ايرديكه بر روحانى قوت يعنى بوډهي دين اولارغه غالب
 كلكان ايردي. ليكن خاقانستانداكي بوډهي دين ايماس بلكه تيببتداكي لاما ديني
 مغول لار نينك ديني بولدى.

ايلوتليق لار نينك (قالماق لار نينك) اوترا آسياداكي حكومتى

مغرب مغول قبيله لار يدين بولغان ايلوتليق لار بارغان سارى اوترا آسيادا بر
 چونك حكومت پيدا قيلمور ايردي (خاقانداكي مانجورلار اول وقت يورت اچمىده
 چيقان انقلاب لار بيلان مشغول ايرديلار).
 ايلوتليق لار نينك اميري كالدان اتا نيب ۱۶۷۴ ونجى يىلدا تخت كا اولتوردى.
 اول اوز تربيتي ني لاسا شهر يده تاييب لاما مذهبي نينك ياردمى بيلان چونك
 كوچ تايقان ايردي. اول فقط سونكار يه و ايلنى اوزيكا تابع قيلماقچى بولماي

بلکه کاشغر ولایتی فی هم تارتیب الیب ۱۶۷۸ نجی یلدا آندا بر مسلمان سلطنت سلسله سیدین بر پادشاهی تیکلادی. کالدان هم مغولستانغه هجوم قیلیب ۱۶۸۸ ده مشرق مغوللارغه غالب کلمدی. و قاچقونلارنینک بعضیلاری خاقانغه قاچقاندا تیمتلیک لارنینک منده بیغه یولانیب اولارنی منکا تاپشوروب برینکلار دیب خاقانیلاردین طلب قیلدی. اول وقت قیصر بر قوشون ایباریب کالدان فی مغلوب قیلدی لیکن کالدان تخی تنج تورمای خاقاننینک سرحدلاریکا هجوم قیلدی. قیصر اچیغلانیب ینه بر قوشون ایباریب ایلووتلیق لارنینک قوشونی فی یوقاتی و کالدان یالغوز و تاشلانغان بولوب اولدی (۱۶۹۷).

کالدان اولکاندین کین مشرق مغوللار و ایلووتلیق لارنینک تنکی خاقانغه تابع بولدی و کالداننینک بر نیرهسی رابدان خاقانیلارغه یاردم برکافی اوچون ایلووتلیقلار نینک مغرب یورتلاری اوستیکا سلطنت قیلغوچی بولدی لیکن پات فرصتده خاقانیلارغه خیانت قیلیب ۱۷۱۷ ده لاسا شهریکا عسکر بیلان باریب خاقانندین یولانکان لاما کاهن فی اسیر قیلیب اوز چورهسیکا تیبتنینک کاهن لارینی یغدی. لیکن تیبتنی اوزیکا تارتالهای قالدی چونکه قیصر بر قوشون ایباریب رابدان فی تیبتدین چیقاریب برینکی لامانی توختایب تیمتلیک لارنی باقالی بر قوشون فی لاسا شهریده قویدی.

هر قایداغ بولسه ایلووتلیقلار تیبتده مغلوب بولغانی بیلان عاجز بولمادیلار. ۱۷۳۱ نجی یلی رابداننینک بر اوغلی خاقانیلارنی انداغ مغلوب قیلدیکه یونک چنک قیصر ایننک بیلان صلح قیلمافی فی لازم کوروب ایلووتلیقلار ایلی و سونیکاریغه سلطنت قیلیشه معقول بولدی.

لیکن پات یقیندا ایلووتلیقلارنینک پادشاهلیق اورداسیدا تخت تالاشماغلیق بولدی و امیردوانسی امیر امورسانانی چیقاریباتی. امورسانا قاچقاندا کیمین لوندک قیصر انکا یاردم بریب ایننک بیلان بیله بر قوشون ایباریب انی ایلیده سلطنت قیلغوچی توختایب قویدی. ینکی خان فی یولارمیز دیب امداد قوشونلارنی یورتدا سالدی.

لیکن آمورسانا پات خطای لارغه خیانت قیلیب اولارنی چیقاریب اتقالی خواهلار ایردی. ۱۷۵۶ نجی یلدا ایلو تلیق لارنینک یورتیدا بار همه خطای لار اولتو رولدیلار. فقط چاو حوئی دیکان سردار اوز قوشونی بیلان قاچیب قوتولدی. خاقانیلار چاو حوئی غه چونکراق قوشونلار برکاندین کین اول یننه هجوم قیلیب ۱۷۵۷ نجی یلدا ایلو تلیق لارنینک قوشونلارینی سیندوردی. خلق نینک قالغانلاریدین بعضی سی روسیه غه قاچیب کتی و بعضی سی خطای لار دین کانسوغه کمتورولکان اوچون سونکاریه و ایلی یقیناً خلق سز قالدی. چاو حوئی هم جنوبی تاریخیم یورت لاریغه هجوم قیلیب قاتبق سوقاش قیلغاندین کین کاشغر یارکندنی مغلوب قیلیب آلدی. کاشغر نینک امیرلاری بدخشانغه قاچیب انداکی سلطاندین پناه تیلادیلار و لیکن سلطان اوز یورتی نینک سرحدلاریده خاقانی قوشون تورغانی نی بلیب امیرلارنی اولتوروب اولار نینک باشی نی بیکن شهریکا ایباردی (۱۷۵۹).

چاو حوئی تاریخیم جنوبی یورت لاری نینک ساکن لاری دین خلق سز بولغان ایلی و سونکاریه غه ایب باردی. ایلکاری ایلو تلیق لار نینک خانی و کاشغر نینک امیرلاری نینک قول استیداکی ولایت لار ایمدی خاقانغه تابع بولدی و اندا خاقانی منصبدارلار قویولدی. کاشغر، یارکند، ختن، آقسو، کوچار، اورومچی، و ینه بر نجه چونک شهرلارده خاقانی عسکرلار توختا تیلدیلار. اول وقت خاقانیلار نینک کوچی اوترا آسیادا انداغ چونک ایردیکه فرغانه و افغانیستان نینک امیرلاری خاقانی قیصرغه سوغات لار کمتورور ایردیلار.

جنوبی تاریخیم یورت لاری نینک ایلو تلیق توشماسده وتوشکاندین کینکی وقتداکی احوالی نینک بیانی

جنوبی تاریخیم یورت لاریده خواجه لار نینک زمانی خلی ایلکاری باشلانغان ایردی. اوزینی پیغمبر اولادی دیکان خواجه لار پیدا بولوب یورت ایچیده عزت لیک بولدیلار.

شهر امیرلاری یورت تالاشیب عاجزلاشقاندا خواجهلار اوزی خواهلانلارینی پادشاه قیلدیلار. کیم پادشاه بولسه اصل سلطنتی خواجهلار قیلدیلار. خواجهلارنینک زمانیدا میرزا ابابکر قرق سکز یل سلطنت قیلدی. اول ترکستان نینک جنوب طرفلارینی، فرغانه بیلان بر نجه باشقه یورتلانی تابع قیلیب چونک پادشاه بولدی. تاریخ میلاد مسیح نینک ۱۵۱۱نجی یلی چنکیز خان نینک اولادیدین سلطان سعید دیکان خان میرزا ابابکر بیلان جنک قیلیب اندیجان طرفیده قوتلوق دیکان بر یرده ابابکر کا غالب کلمدی. اندین کین کاشغر، یارکند شهرلارینی الیب اندا پادشاه بولدی. میرزا ابابکر نیت کا قاچقانیدا اوز خلقدین اولتورولدی. خواجهلار نینک زمانیدا هر شهرده بر پادشاه بار ایردی لیکن خواجهلار بر بریکا ضد تورادورغان ایکی فرقه کا بولوندی بر فرقهنی آق تاغ ینه بر فرقهنی قرا تاغ دیدیلار. آق تاغلیق مغوللاردین قرا تاغلیقلار پامیر تاغلاریداکی خلقلاردین مدد تاپتیلار. آق تاغلیقلار نینک باشی خواجه هدایت الله ایردی. انی هم حضرت آفاق یاکه آفاق خواجهم دیرلار. خواجه هدایت الله قالمقلاردین مدد ایستادی مونینک بیلان ایلکاری بیان قیلینغاندیک تمام یورت قالمقلار بیلان تیبتمیکلار نینک قولیغه توشتی.

تاریخ میلاد مسیح نینک تخمیناً ۱۷۵۰ده خواجه برهان الدین و انینک اینیسی آق تاغلیق نینک باشلاری بولوب قالمقلار بیلان تیبتمیکلار نینک یاریلیقی برله ترکستان نینک شمال طرفیده سلطنت قیلدی لیکن ایلکاری بیان قیلینغاندیک خاقانلار ینه کلیب تاریخ میلاد مسیح نینک ۱۷۵۹نجی یلی تمام ترکستاننی الیب یورتغه ایلی دیب آت قویدی. یورت شهرلاریکا اوتوز تورت امبان قویوب اولار نینک توپه سیکا ایلمیده جانک جونک قویدی. خاقانلار یورتنی تولو چینک توتیلار. انینک اوچون خواجهلار نینک تولاسی قوقندغه قاچتی. اغینهلاری بیلان معتبر بایلاردین هم تولو قاچتی.

تورتونجى دور

(۱۷۵۰ نجى يىلدىن تارتىپ ۱۹۱۷ نجى يىلى بولغان روسىيەنىڭ انقلابىغىچە بولور) روسىيە مشرققە قىلغان ھجومى و خاقانداكى مانجور خانلىق سىلسىلەسى مغرب طرفلاركا كوشىش قىلغان بىلان اوترا آسپادا بىنكى زمان باشلانادور. مذکور وقتدىن ايلكارى اوروسلار تركلاردىن يورت آغان ايردىلار ليكن اول يورت تىلاشى اوترا آسيانىڭ احوالىغە چونك تاثير قىلمى يىنكى بىر زمان پيدا قىلماغان ايردى. — اوروسلار قازاق خانلىقىنى ۱۵۵۲ سىدە و استرخان خانلىقىنى ۱۵۵۶ سىدە الغانى بىرلە مذکور ھجوملار باشلانغان ايردى. اندىن كىن اوروسلارنىڭ ھجوملارى يايك قازاقلار قويوب انقلاب قىلغان بىلان بىر وقتغىچە توسالدى. اول انقلاب باسىلغاندىن كىن مذکور قازاقلار اورال قازاقى آتايىب توز ميدانلاريداكى قازاقلار و تركى قىبىلەلارنىڭ ضدىغە اوروسلارنىڭ ياردمچى لارى بولور ايردى. اوروسلار شىمال طرفلاريداكى قىلغان ھجومى كوچوم خانلىقىدىن الغان طومسقىنى بنا قىلغاننى بىلان باشلاب بحر محيط كىيرىنىڭ كىنارىداكى اوخوچقىنى بنا قىلغانى بىلان توختايدور.

التىر، التيسار، ايسار و توبا اتلىق تورت قىرغىز قىبىلە مذکور خىلقدىن چىنكراق طرىقەدە اوروسلارغە ضد تورور ايردى. ۱۳۰۰ نجى يىلدىن تارتىپ ۱۶۰۰ يىلغىچە قىرغىزلار بارەسىدىن تا رىخدا تولا خىبر يوق دور. چاغتاي حىكمدار سىلسىلەسى يوقالغاندىن كىن قىرغىزلار تا رىخدا يىنە ظاھر بولوب ۱۷۰۰ قىرنىدا قازاقلار بىلان بىر بولوب مغوللارغە ضد تورور ايردىلار. اول وقتدا قىرغىز و قازاقلار بىر بىر بىلان آرا لاشقالى باشلادىلار مغوللار قىرغىزلارنى قىستاغانى اوچون بعضى قىرغىزلار فرغانەغە كوچوب اندا ساكن بولدىلار.

قازاقلار ۱۷۳۴ ونجى يىلدىن تارتىپ ظاھر دە اوروسلارغە تابع بولسە ھم

اوروسلار همه مغرب تركستاننى آلمانچى نىام مغلوب بولمادىلار و ۱۸۴۰ دە چونك اوردانينك سلطانى قازاقلارنى بر آزاد حكومت قىلغالى قصدلادى. ۱۸۶۴ ونجى يلى اوروسلار قازاقلارنى قاماب باشقه اوترا آسياداكى خلقلارننك معامله سىدىن كستىلار. ۱۸۷۵ دە تاشكند و اوج يلىدىن كين سمرقند اوروسلارننك قولىغه توشتى و پات يقيندا بخارا روسيهغه قايلادورغان بولدى. قوقند خانلىقى بىلان خيوه ۱۸۷۵ نجى يلى و تركمانلار ۱۸۸۱ نجى يلى مغلوب بولدى. روسيه نينك مشرق سرحدى ۱۸۹۵ نجى يلى پاميرغچه توختاتىلغان بىلان روسيه و خاقان نينك سرحدلارى توتاش بولغان ايردى.

روسيه نينك مدنيتى اول يورتلاردا نهايت آهسته كيركان ايكان. ايرانلىق تركلار تولاراق عربى بىلان ايران نينك قديمقى مدينتىكا قايلاب ايكان ليكن تورانلىق تركلار اوروس مدنيتىنى بر طريقهده قبول قىلىپ دورلار.

خاقانى اوترا آسيا ياكه شىنجانك

اوروسلار مشرق طرفلاركا هجوم قىلغاندا خاقانىلار مانجور حكمدار سلسله سى نينك وقتىدا اوترا آسياداكى قديمقى تابعلارنى ينه آلماق اوچون كوشىش قىلمور ايردىلار.

خاقانىلار قالمقلارنى مغلوب قىلغاندىن كين شىنجانك ياكه شرقى تركستاننى تولا چىمنك توتوب ايمدى بيز يورت نينك ايكله لارى ديب كورساتور ايردىلار.

ايلكارى ديب بريكاندىك اول وقت نينك خواجه لارى نينك تولاسى و معتبر باى لاردىن چونك بر عدد قوقند خانلىقىغه قاچار ايردىلار ليكن خواجه لار قوقندغه قاچقانى برله ينه يورتنى تالاشىب توردى تا ريخ ۱۸۱۶ نجى يلى جهانكير خواجه قوشون بىلان كليب كاشغرنى ايب انداكي همه خاقانىلارنى اولتوردى.

ینه بر یلدا آقسونی هم آلدی لیکن خاقانیلار جهانگیر خواجهنی توتوب
۱۸۲۵ نجی یلیدا خان نینک بیوروقی بیلان اولتوردی. لیکن یورتنی قولیغه
تسام اللمادیلار.

تاریخ هجری نینک ۱۲۶۴ ونجی یلیدا خاقانیلاردین ایکی یوز مینک عسکر
کلادور دیب خبر بولغاندا خواجهلار و یورت خلقیدین تسولا آدملار فرغانهغه
قاچتیلار. خاقانیلار یورتنی قولیغه الیب اون یلغچه توتیلار. ۱۲۷۴ نجی یلی تاریخ
میلادینک ۱۸۵۷ نجی یلی ولی خان خواجه فرغانه دین کلیب کاشغردا قالغان
خواجهلار نینک یاریلیقی برله اوزینی پادشاه قیلدی. خاقانیلارنی هم اولارغه خدمت
قیلغانلارنی و ینه باشقه تسولا کشی لارنی اولتوروب نهایت تسولا قان توکتی. لیکن
شو یلی خاقانیلار کلیب شهرنی الیب ولی خانغه یاریلیق برکالارنی اولتوردی.
ولی خان اوزی آدملاری بیمله قاچیب کتتی.

اول وقت ایچیده تسولا اوروش و انقلاب غلبه لاری بار ایردی اصل چیندا
تسای پینک انقلابی دیکان غلبه ۱۸۵۱ یلدین تارتیب ۱۸۶۴ ونجی یلغچه قیلینیب
توردی.

یوناندا مسلمانلار اوزیکا سلطان سلیمان دیب نام قویغان تو وون سو
۱۸۵۷ نجی یلی قویوب ۱۸۷۳ ونجی یل مغلوب بولدی و سونکاریه ده تونکانلار
۱۸۶۱ نجی یلی انقلابیغه قویقان ایردیلار.

شینجاندا مذکور اوروشلار توکاب بولغاندین کین اوزون وقت تنج بولمادی.
۱۸۶۲ نجی یلی کوچاردا راشدین خان خواجه قویوب ختندین بولک
تیان شان تاغی نینک جنوب طرفیداکی همه شهرلارنی الیب ایکی یل توتی کاشغریلق
لار راشدین خان خواجهنی خراهمای جهانگیر خواجه نینک اوغلی بزرک خان تورهانی
چیرلادیلار. تاریخ هجری نینک ۱۲۸۱ نجی یلیدا بزرک خان تورت یوز کشی بیلان
کاشغره کلیب خان بولدی. بزرک خان توره راحت طلب قولیدین ایش کلایدورغان
کشی ایکان بیقوب بیبک دیکان کشی اینک بیلان بولماسه ایردی آسو و بارکنددین

كوچارلىق خواجهلارنىڭ قوشونى كىلكاندا خانلىقنى تاشلاپ بىر قاجىپكتار ايردى. لىكن يعقوب بىك آفسودىن كىلكان قوشونى اوروب قاچوردى. اندىن تونكانى بىلان بولغان ياركىنداكى قوشوننى هم اوروب قاچوردى. اول وقتدىن تارتىپ بىزك خان توره خان آتاناغى بىلە يعقوب بىك سلطنتنى قىلور ايردى.

اندىن ايكى يىل كىن يعقوب بىك بىزك خان تورهنى خانلىقىدىن توشوروب اوزى خان بولوب آتالىق غازى آتاندى. شو يىل ختننى حاجى پىادشاه يعنى حبيب الله مفتى نىڭ قولىدىن الىب بش آى مقىدارى توروب كوچارغە بارىپ راشدىن خاننى مخفى اولتوروب انكا تابع شىرلارنى اوزىكا تابع قىلدى. اىلى يعنى تىان شان تاغلارنى نىڭ شىمال طرفىداكى شىرلار تونكانىلارنىڭ قولىدا ايردى. تارىخ ھجرى نىڭ ۱۲۸۶ نچى يىلى يعقوب بىك اولارنى هم آلدى. اول وقتدىن تارتىپ آفسونى پاى تخت قىلىپ بىدولت آتاندى. اندىن كىن ھىندوستانغە و باشقە يورتلارغە ايلچىلار ايارور ايردى. اول يورتلاردىن ايلچىلار هم انكا كىلدىلار. اوروستان و انىكلىزىستان (اىنكلىشستان) بىلە عىد پىمان قىلىشتى. سلطنتىنى كوچلاندىورماق اوچون يورتىدا ملتىق، توپ دارو، اوق و آنداغ نرسەلاركا كار خانە قىلدورتوب تولا عىسكر توتتى لىكن يورت فقرالارىغە تولا باج تركە عىشر و شونىنكەغە اوخشاش نرسەلارنى اغىر قىلىپ تولا ظلم قىلدى.

آخر خلق چىداماى خاقانغە عرض مانىكدوردى. تارىخ مىلاد مىسح نىڭ ۱۸۷۷ نچى يىلى و مطابق تارىخ ھجرى نىڭ ۱۲۹۴ ونچى يىلى خاقانىلار تولا عىسكر بىلان كىلىپ يورتنى آغالى توردىلار. فقرالار خوش بولدىلار. يعقوب بىك اوزى كورلى شىرىدە ايردى. خاقانىلار تىخى كورلىغە ىشماىدە يعقوب بىك اولدى.

يعقوب بىك اولكاندىن كىن پادشاهلىق اوچكا بولاندى. چونك اوغلى بىك قلى ياكە بىك بىچە كاشغردا پادشاه بولدى ختنىدە نىياز حاكم بىك و آفسودا حكىم خان توره حاكم بولدى بو ايكى حاكم پات بىك بچە بىلە اوروشوب انىنكىدىن شىكست بىب مغلوب بولدى. لىكن خاقانىلار كىلىپ آفسونى الىب كاشغرىغە يقىن كىلكاندا

بيك بچه انديجان طرفيكا قاچتى. تاريخ ميلاد ۱۸۷۷ نجى يلى خاقانيلار يورتى ينه قولايغه اليب باج آلبناننى ينيكراك قىليب هر يورتغه مسلمان خلىقيدىن بيك يوز باشى قويوب قويديلار. اول وقتدا شرقى تركستانغه شىنجانك دىب نام قويديلار.

ايلى بر وقتغچه اوروسلارنىنك قولدا تورغان ايكان ليكن تاريخ ميلاد مسيح نىنك ۱۸۸۱ نجى يلى ايلى نىنك تولاسى خاقانيلارغه ياندوروب بربلدى. اندىن كىن اوزون وقت شىنجانك اچىيده تنجلىق بولدى. بعضيدا خلق اغىر بولغان خراجت اوچون غوتولداپ توروبدور ليكن مذكور اغىر باج خراجت خاقانى ليغه موافىق بولماي بللكه نا حلقلىق قىلغان منصبدارلار اوز اوزيكا فائده اليب خلقغه قويوبدور.

۱۹۱۱ نجى يلى ياكه مينك كوه نىنك اولقى يلى مانجور خان سلسلهسى توشورولدى و خاقانىستان جمهوريت بولدى. خاقان نىنك شىنجانكداكى حكومتى مەكتەب و مدنيت اوچون كوشىش آنچه قىلمايدور و حكومت مەكتەب اوچون بر نەمە قىلغاندا ملالار تولا ضد توروب ممكن بولغودىك توسابدور.

بشيدىنجى دور

(۱۹۱۷ نجى يل بولغان روسيه نىنك انقلابيدىن تارتىب بو وقتغچه) روسيه نىنك چونك ايمپراطورلوقى توشكانى بيلان روسيه نىنك اوترا آسياسيدا بر ينىكى وقت باشلانادور. ايمپراطورلوق نىنك اورنىدا صاويت جمهوريتى پيدا بولدى و بو جمهوريت كا روسيه نىنك آسياداكى تابعلارى كيردى. اول وقتدىن تارتىب اوترا آسيانىنك خلقلارى ايلكاركى دىن مدنيتلىك بولغان و مەكتەب ايشلارى رواجلىق تاپىبدور ليكن روسيه نىنك انقلابى خاقانى اوترا آسياغه آنچه تاثير قىلمايدى.

شىنجانك بولسه هم مشرقدىن هم مغربدىن كسىلكان ايردى چونكە

ياندك زينك شينك اتلىق جانكجونك صاويت نينك تاثيرينى و خاقاندين كلكان ينكى خيال لارينى توسار ايردى. اول همه ينكىنى توسقانى اوچون ينكى ترقى خواھلاغانلار انى يمان كورور ايردى. ۱۹۲۸ نجى يىل جانكجونك نينك يامونيدا انقلاب چيقاندا يانك اولتورولدى. ليكن انقلاب چيقارغوجيلار نصرت تاپماي بلكه كهنه خيال لاردا بولغان جينك شوردين اتلىق منصبدار انقلابچيلارنى اولتوروب اوزينى جانكجونك قىلدى. پات يقندا معلوم بولدىكه جانكجونك منصبى لايىق قولغه توشمايدور. جينك سلطنت قىلغان طريقهسى نا راضىلىقغه و انقلاب چيقماقغه بر سبب بولدى.

شينجانك نينك ينكى زمانى

۱۹۳۳ نجى يىلدا بولغان انقلاب بيلان شينجانكدا بر ينكى زمان باشلاندى. اول انقلاب مذكور وقتدين بر نچه يىل ايلكارى قولدا باشلانغان ايردى. اورومچى داكى جانكجونك انى ياسقالي بر نچه مرتبه قولغه قوشونلار ايباردى. ليكن ۱۹۳۳ دا انقلاب كوچلوق بولوب تمام شينجانكغه تارقا تىلدى. قوشونلار نينك باشى خواجه نياز حاجى چونك غيرت بيلان جنك قىلىپ شھردين شھركا بارور ايردى. اول سردارلار نينك اراسيدا نا اتفاقلىق پيدا بولدى اما بارغان سارى برلاشتىلار.

شينك دوون ۱۲ نجى اپريل ۱۹۳۴ وچى يىلدا اورومچى شھرىنى الغانى بيلان خاقانى شينجانك نينك ينكى حكومتى قورولدى. شينك شىسى دوون ينكى حكومت نينك باشى، لى يونك جو شى و خواجه نياز حاجى فو جو شى بولدى. بولاردىن باشقه لودين سىلدينك، كھود سىلجانك و بر نچه باشقه منصبدارلار ينكى حكومت نينك ترقى قىلىشىدا مشهور بولغان ايكان.

بو آخرقى يىللار اچچىدە تىھام شىنجاڭ نىڭ شىھىر بىلان كىنتلار يىدە چوڭ
 اوبدان مەكتىبلار ياسالدى و نىھىت تولا طالبلار اوقوغالى باشلابدور.
 اورومچى، اىلى، چوچىك، آلتى، و كاشغىر شىھىرلار يىدە كزىتەلار
 باسىلىپ تورادور. و باشقە باشقە طرىقەدە يىڭى حكومت اوزى ترقى قىلغالى باشلاب
 اوتوموبىل مانكەورماققە يوللارنى كىنكروتوب توز قىلىپدور.

